

I.

Adatok a pozsonyi gymnasium épületének
történetéhez.*(Pozsonyi gymnasium története, 1885/6)**(A pozsonyi klariszsza-apácák története 1297—1786.)*

A pozsonyi várhegy aljában, magától a vártól körülbelül éjszakketre, a történelmi nevezetességű u. n. „ország ház“ mögött fekszik a pozsonyi kir. kath. főgymnasium épülete. Szűk utcák futják körül három oldalról; keleti hosszában a Klariszsza-utca nyúlik, éjszaki oldal felől a Domb-utczával határos; míg délről, a gymnasiumi templomon túl, a Plébánia-utca képezi határát. Nyugati oldalról a pozsonyi káptalannak házaival érintkezik, a melyeknek homlokzata a Káptalan-utczára tekint. Az épület mai alakjában is azonnal elárulja egykori rendeltetését; vastag, erős falai, a várak bejárásaihoz hasonló kapuszerkezet első tekintetre mutatják, hogy e ház régente olyanoknak volt a tartózkodási helye, a kik az épület rideg helyiségeiben csupán Istennek és az isteniéknak szentelték életüket. Klaszszikus komolyság és középkori áhitat szól le a falakról a mai kor fiatal nemzedékére, mely ide a tudományok múzsáinak jár naponkint áldozni. Nyugalmas méltósága s egyszerű fensége tiszteletre gerjeszti a belé lépőt, a ki ide nemcsak a múzsák csarnokába, hanem szent helyre is jött.

És honnan származik az épületnek e szent jellege?

Az elmúlt időkre borult fátyolnak felfedése adja meg e kérdésre a kielégítő választ. A történelem világitásánál sok századok előtti állapotában szemlélhetjük épületünket, melynek folyosói és termei azonban ekkor nem az előretörő, az életre fegyverkezni akaró, pezsgő ifjuságtól nyüzsögnek, hanem az élet gyönyörűségeiről lemondó nőknek nesztelen, árnyékszerű alakjaival találkozunk benne. Mily ellentét a mult s a jelen között; s mégis a mult és jelen mily nagyszerű összhangban olvadnak össze!

Alig egy századdal ennek előtte még női kolostor volt épületünk; olyan női kolostor, mely származását messze az Árpádok koráig viszi

fel, tehát századokra menő multtal dicsekedhetik. És ez az ősi mult, a századokon keresztül nyuló élet, de meg az épületnek mai rendeltetése, méltán megkövetelhetik, hogy kolostori voltának napjait a lehetőségig felderítsük. Az épület történetének felderítése általános nemzeti történelmünk teljessége szempontjából is kívánatos; másfelől pedig az iskolai épület egykori birtokosainak története, s magának az épület sorsának ismerete jelentékeny módon hozzájárulhat a nemzeti történelmi hagyományok iránti kegyeletnek és tiszteletnek felébresztéséhez és folytonos ébren tartásához, a mi az ifjuság nemzeti nevelése és képzése szempontjából egyik legfontosabb és nélkülözhetetlen segédeszköz. Vajmi kívánatos volna itt teljes és kimerítő történeti képet adni épületünk multjáról; ez azonban, míg egyrészt a gymnasiumi programmértekezések szűk határain messze túl terjeszkednék, másrészt a klariszzsákra és kolostorokra vonatkozó adatoknak itt-ott mutatkozó hézagossága miatt most még alig lehetséges, s aztán az ilyen feladat szerény tehetségünket is fölülmulná. A mit tehát az alábbiakban a klariszzsákra és kolostorokra vonatkozólag itt adunk, az csak vázlatos és halvány képe lesz egy kulturtörténelmünk szempontjából fontos és becses monografiának, melyet szélesebb körre kiterjedő kutatás után, talán valamely más, a mienknél hivatottabb toll, Pozsony kulturális intézeteinek egyik legjelentékenyebb-jéről, a sz. Kláráról czimzett apáczákról és azok kolostoráról írni fog.

Pozsony város történelmével foglalkozók kivétel nélkül azt hirdetik, hogy a gymnasiumnak mai épülete, a volt klariszsza-kolostor, Pozsony városának legrégebbi középkori kolostora. Eredetét az írók valamennyije az Árpádok koráig viszi fel, alapíttatásának idejére nézve azonban határozott időt egyiknél sem találunk. Bél Mátyás II. v. Vak Bélának tulajdonítja a ciszterczita rendű apáczáknak Pozsonyban, a mai gymnasium helyén épült kolostorban való megtelepítését.¹⁾ Rakovszky szerint a ciszterczita rendű apáczáknak kolostora már 1132-ben fenállott, s ebben a nevezett apácza 1297-ig laktak, a midőn 1299-ben III. Endre a Klára-szüzeket bevezette.²⁾ Bombardi IV. Béla korába helyezi a ciszterczita apácza kolostor keletkezését s nem tudja, mely király alatt telepedtek

¹⁾ Notitia Hungariae novae. Viennae 1735. Tom I. p. 589. „Nimirum induxit in Hungariam Cisterciensium ordinem utrumque, Monachorum et Monialium, Bela II. seu caecus. Id vero tunc fecisse putandus est, cum et reipublicae, et pietati vacabat adhuc. Hoc est post prima regni exordia, quae in annum 1132. incidisse, certum est. Atque eadem hac aetate in urbe nostra collocatas virgines, oportuit.“

²⁾ Pressburger Zeitung. 113. évf. 78. szám (1877. április 5-diki száma.) „Das einzige im Mittelalter in Pressburg befindliche Nonnenkloster, gemeiniglich „Jungfrauenkloster“ genannt, bestand bereits im Jahre 1132, wo es Zistercienserinen bis 1297 bewohnten. 1299 führte König Andreas III. die Klarissernonnen“

meg abban a klariszszaak.¹⁾ Melyik nézet áll legközelebb a valósághoz, az az alábbiakból kiviláglik.

A ciszterczita-rendet tudvalevőleg Róbert tonerrei apát alapította, a ki megbotránkozva a gazdaggá lett más szerzetek életmódján, 1098-ban Cîteaux²⁾-ban kolostort építtetett, melyet épen csak a legszigorúbb önmegtartóztatást, a templomi pompa megvetését, föltétlen engedelmességet a püspökkel szemben, és minden világi üzlettől való tartózkodást követeltek, s voltaképp csak a clugny-i szabályoknak voltak másolatai. 1119-ben a „Charta Charitatis“ által nyeri a rend megerősíttetését, s a citeaux-i anyakolostorból nem sokára Európa minden államaiban megjelennek s megtelepednek a rend tagjai.³⁾ Lipót osztrák örgróf Ausztriába Szentkeresztbe hívja meg a ciszterczitákat, s innen 1142-ben tizenkét szerzetes hazánkban a czikádori monostorban telepedett meg, s rövid idő alatt oly rohamosan szaporodtak el, hogy az Árpád-ház utolsó királyainak idejében már tizenhét monostoruk volt.

A férfi szerzetnek hazánkban való megtelepedésével egyidejűleg történhetett a ciszterczita rendű női kolostoroknak alapítása; s valószínű az is, hogy a Pozsonyhoz közelfekvő szentkeresztii monostor jelentékeny módon közremunkálhatott abban, hogy itt ciszterczita rendű apácák letelepedjenek. De hogy mikortól datálódik a szerzeteseknek ebbeli törekvése, arra adatok hiányában nem felelhetünk; annyi azonban bizonyos, hogy Pozsonyban a XII. században ciszterczita rendű apácák még nincsenek; s hogy Pozsonyba való megtelepedésük a XIII. századnak harmadik tizedénél előbb nem történhetett. Kitűnik ez a citeaux-i főkáptalan 1235-ik évi statutumainak 15-éből, a melynek második részében a következőket olvassuk: „Item Petitio Domini Papae . . . de Abbatia de Posonio in Hungaria in Archi-Episcopatu Strigoniensi ordini socianda exauditur et sit filia Cistercii.“⁴⁾ A szóban forgó

¹⁾ Topographia magni regni Hungariae. Viennae 1750. 295—296.

²⁾ Cîteaux, másként Cisteaux, latinul Cistercium, kis falu Franciaországban, Côte-d'or département-ban, a régi Bourgogne tartományban. A Róbert által épített kolostort 1113-ban Bernát clairvaux-i apát átalakította.

³⁾ Lásd: Dr. K. A. Hase: Kirchengeschichte. Leipzig 1877, 251. l.

⁴⁾ E föltötte becses és fontos adatnak bírtokába a Pozsonyvárosi levéltárnak mostani vezetője, Batka János úr szivessége folytán jutottam, ki rendelkezésemre bocsátotta az „Origines Cisterciensium“ czimű nagybecsű vállalat kiadójának s a zwejtl-i ciszterczita-ház tagjának Janauschek Lipót dr.-nak egyik, a pozsonyi ciszterczita apácákra vonatkozólag hozzá intézett levelét, a melyben a nevezett tudós a fentebb idézett szavakat közli. Úgy ezen tetteért, valamint levéltári kutatásaim közben tapasztalt szives figyelméért az intézet nevében is Batka János urnak köszönetemet kifejezmem kellemes kötelességemnek ismerem. Valamint nem feledkezhetem meg a nemes város alpolgármesterének, Dröxler Gusztáv urnak szivességéről sem, a ki Batka urnak távollétében eléggé meg nem köszönhető szivességgel támogatott az adatok gyűjtésénél.

pápa IX. Gergely, a ki közbenjár a citeaux-i főkáptalannál, hogy Pozsonyban női cisztercita rend alapíttassék. S ha már most a fentebbi adatnak évszámát, az 1235-iki évet tekintetbe vesszük, s figyelemre méltatjuk azt a körülményt, hogy a citeaux-i főkáptalan üléseit az akkori időben rendszeren szeptember hó 14—16-ig terjedő időben tartotta,¹⁾ s a pápai közbenjárást szorgalmazó kérelemnek felküldése, valamint a pápa közbenjáró levelének megérkezése összesen véve legalább is egy évi időt vett igénybe: a kolostor megalapíttatásának évéül az 1234-ki évet nyerjük. Minthogy azonban a cisztercita rend a női kolostoroknak nem volt valami nagy barátja, s mert valószínű, hogy a pápai közbenjárást megelőzőleg maga a pozsonyi kolostor egyenesen is megkereste a citeaux-i főkáptalant az inkorporáltatást illetőleg, és csak miután Citeaux-ban az egyszerű kérelmet megtagadták, fordultak az illetők pápai pártfogáshoz: föltehető, hogy mivel e tárgyalások rövid idő alatt elintézhetőek nem voltak, az alapíttatás ideje az 1235. évet 2—3 évvel megelőzi. Melyik év az, azt teljes határozottsággal nem állapíthatjuk meg; de különben a dolog érdemére nézve elég, ha tudjuk hogy a pozsonyi cisztercita-rendű női szerzetet a citeaux-i főkáptalan 1235. évben inkorporálta.

Kik voltak a pozsonyi cisztercita-rendű apácza kolostornak első lakói, mely nemzetiségűek, talán épen nem francia származású nők-e, a mit a citeaux-i anya-kolostorra való tekintetből talán némi joggal sejthetnénk, — arra adatok hiányában feleletet adni nem lehet. Az apáczák itteni életéről is vajmi keveset mondhatunk. Megtelepedésüktől kiköltözködésükig terjedő időközből mindössze annyit tudunk róluk, hogy 1249-ben Pilgrinnek az ausztriai sz. keresztli apátnak egy a vár mögött fekvő szőlőt adnak el, négy ezüst márkáért.²⁾ A történelmi kútfők ebbeli szükszavuságának oka egyrésztől ama csapások, a melyek az Árpádok-kora végével Pozsonyt érték, s melyek a városra vonatkozó történelmi emlékeknek legnagyobb részét megsemmisítették: másrésztől meg a cisztercita apáczák pozsonyi élete sokkal rövidebb ideig tartó volt, semhogy itteni tartózkodásuk maradandó nyomokat vert volna. Oly rövid volt ez itteni tartózkodásuk, hogy tulajdonképen még a szervezkedés nehézségein sem estek keresztül, és már is jobb hazát keresniök s Pozsonyból kiköltözniök kellett. Mindössze három évtized az, a melyről itt e tekintetben szó lehet, bár a régebbi adatok e tekintetben állításunknak ellentmondanak is. Bél M., Turócziink tekintélyére támaszkodva, és utána Rakovszky is azt állítja, hogy a cisztercita-apáczák 1297-ben szüntek meg létezni Pozsonyban.³⁾ Okát is keresi Bél a ciszter-

¹⁾ Janauschek adata.

²⁾ Magyar történelmi emlékek. VII. 212.

³⁾ Bél M.: *Notit. Hung. nov. I. 589.* — *Pressburger Zeitung.* 1877. ápr. 5. száma.

czita-apácák ez időben történt eltűnésének s ezt abban az ellenségeskedésben találja, mely III. Endre királyunk és Habsburgi Albert között 1290-ben a trónbirtoklás miatt kitört, s mely háboru különösen Pozsonyra nézve volt káros következményű, s a mikor is a cziszterczita-apácák, legalább életüket megmentendők, innen kiköltöztek s kolostorukat üresen hagyták. Ez okoskodás, bár első tekintetre elfogadhatónak látszik, ellentmond Thuróczinak, a ki világosan kiteszi, hogy a cziszterczita apácák „*anno millesimo ducentesimo nonagesimo septimo interiere*“, holott pedig a III. Endre és Albert között kitört háborúnak az 1291. aug. 28-án kötött béke véget vetett.¹⁾ Bél okoskodása és Thuróczi adata tehát már magukban véve ellentmondók; s hogy egyiküknek sincs igaza, a mikor a cziszterczita apácák Pozsonyból való távozásának idejére nézve a XIII. század utolsó tizedét veszik föl, az kitűnik III. Endre királyunknak leveléből, a melylyel a cziszterczita apácáknak üresen hagyott kolostorát a Klára-szüzeknek adományozza. Ez oklevélben (melyet alább teljes szövegében közlünk) III. Endre minden kétséget kizárólag azt mondja, hogy mivel a volt cziszterczita-apácza-kolostor s az ahhoz tartozó birtokok, szántóföldek, már több mint húsz év óta az apácáknak eltávozása folytán gazdátlanul hevernek, és maga a férfi cziszterczita-szerzet többszöri felszólításra más ezen rendű apácákat, ennyi esztendőn át, a pozsonyi kolostorban letelepíteni elmulasztott, a kolostort és az ahhoz tartozó birtokat tehát, melyek az elévülésnél fogva királyi tulajdonába mentek át, a Klára-szüzeknek adományozza. Ez adat kétségtelenül bizonyítja Bél okoskodásának tarthatatlanságát, valamint Thuróczi adatának téves voltát s egyszersmind némi s eléggé biztos támaszpontúl szolgál a czisztercziták távozása idejének megállapításánál. Az említett oklevél ugyanis 1297. október 26-án kelt; s ha ez évtől 20 esztendőt visszafelé számítunk, akkor az 1277. évet kapnók az apácák távozásának évéül. Tekintettel azonban az oklevélnek „*fere a spacio viginti annorum et supra*“ kifejezésére, valamivel előbb is kereshetjük az apácák távozásának okát s idejét, s itt, a mennyiben az apácák eltávozása okának komolynak, helyzetüknek igen aggasztónak kellett lennie, csak az 1271. év eseményei lehettek olyanok, a melyek között a szent életű szüzekre a pozsonyi tartózkodás lehetetlenné vált. Ez évben ugyanis Ottokár, cseh király, Ausztria birtoka miatt V. Istvánnak hadat üzent s rövid idő alatt Pozsonyig nyomult s azt 1271-ben elfoglalta s itt, miként IV. László királynak egyik 1277-ben kelt levelében olvassuk „*crudeliter tyrannisarit*.”²⁾ „Mindaz — úgy-

¹⁾ Horváth Mihály: Magyar ország történelme. Pest. 1860. I. 474.

²⁾ Magyar történelmi emlékek. I. oszt. IX. 82.

mond Rakovszky — a mi eddig alapítottat, szereztetett és építettett, végromlásra jutott. A csehek kannibáli kegyetlenséggel dúltak, a lakosokat öldösték, nem kimélve még a csecsemőket sem, a várost teljesen kifoszták, és — miután már a templomok is üresek voltak — felgyújták, mely alkalommal nem csak a káptalan levéltára, hanem a város minden erődei is megsemmisítettek.¹⁾ Képzeltetni-e, hogy ily körülmények között az apácák minden baj nélkül kolostorukban maradhattak, s nem valószínűbb-e, hogy az István és Ottokor közötti háboru, s Pozsonynak rémséges elpusztulása volt az apácák távozásának oka, kik aztán ide vissza sem tértek. Aligha tévedünk ezek után, ha a cziszterczita-apácák Pozsonyból való eltávozásának évüül az 1271-et vesszük föl.

Hogy azonban a volt pozsonyi cziszterczita-szüzek nem oszlottak el véglegesen, sőt, hogy a nyugodtabb idők beálltával egyikük-másikuk a kolostorba való visszatérést is megkísérlette, s a közönségnek érdeklődése a kolostor egykori lakói iránt sem szünt meg az 1271. éven túl, azt világosan láthatjuk a pozsonyi káptalannak egyik 1290. július 25-én kelt okleveléből,²⁾ a mely szerint egy bizonyos Buken ispán azt a négy ekényi földet, melyet a tatárok betörése előtt Cozma ispán, Cseklézi Pálnak fia és Buken ispán atyjának testvére, a cziszterczita-apácák Mária Magdolnáról elnevezett pozsonyi egyházának adományozott s melyet ő (t. i. Buken) az apácáktól erőszakosan elvett, most két szőlővel megnagyobbítva újra a nevezett egyháznak, illetőleg képviselőinek: Kunegunda és Petronella nővéreknek adományozza, s őket ezeknek birtokában újra megerősíti.

Miért nem telepítettek le a czisztercziták Pozsonyban újra egy újabb női szerzetet, annak, a mellett, hogy maga a rend, miként fentebb említettük, nem volt valami nagy barátja a női kolostoroknak, még az is volt egyik, még pedig döntő oka, hogy a kolostor az ellenséges dúlások és pusztítások következtében teljesen hasznavehetetlen állapot-

¹⁾ Adatok Pozsony történetéből. 5. l.

²⁾ Fejér: Codex Diplomaticus. VI. 3. 70–71. Az oklevélnek ide vonatkozó helye így szól: „Ad universorum notitiám volumus pervenire, quod constitutis personaliter coram nobis, Buken, filio Buken comitis ab una parte; et religiosis Dominabus Kynegunt, et Petronella, sororibus ecclesiae beatae Mariae Magdalenaе de Posenio, de Ordine Cisterciensium ab altera; idem Comes Buken est confessus viva voce, quod ipse licet quandam terram vocatam, sufficientem ad usum quatuor aratorum datam et donatam, praefatae Ecclesiae Beatae Mariae Magdalenaе olim ante adventum ipsorum Tartarorum per Comitem Cozma, filium Pauli de Cheklez, fratrem Patris Comitibus Buken, filium Comitibus Buken, pro remedio animae suae, ab eadem ecclesia et sororibus antedictis ex quadam cupiditate recipere et retrahere iniuste et indebite nitebatur; tamen postmodum habens Deum prae oculis et urgente sua conscientia, usus consilio saniori eandem terram cum omnibus utilitatibus et pertinentiis suis et insuper duas vineas in monte N existentes eidem Ecclesiae Beatae Mariae Magdalenaе et per consequens sororibus antedictis — — — dedit et donavit; imo dudum datam et donatam reddidit, restituit perpetuo et irrevocabiliter possidendas.

ban volt, úgy szólván egészen elpusztult; s minthogy újra építtetését sem maga a ciszterczita-rend, sem maguk az apácák nem sürgették, felépíttetése s a ciszterciek számára való berendeztetése is elmaradt.

A pozsonyi polgárság azonban nagyon érezte a női szerzetnek hiányát, melyet rövid fennállása alatt, úgy látszik, megkedvelt volt, s mindent elkövetett, hogy falai közé újabb női szerzetes-rendet zárhasson. Assisi sz. Ferencz rendjének páratlan tevékenységű tagjai, a „fratres minores“, e kedvező körülményt felhasználták arra, hogy rendjüket a szabályaikat követő és Assisi Klára által 1212-ben alapított „Sz. Klára rend“-nek (Ordo S. Clarae) Pozsonyban való megtelepítése által terjeszszék, s már a 90-es évek elején lépéseket tettek Rómában az iránt, hogy a ciszterczita szüzeknek elhagyatott kolostora a Klára-szüek számára berendeztessék, illetőleg újra építtessék. A pozsonyi ferenczesek rendházának főnöke s a rend magyarországi provinciálisa, *Barnabás*, többször járt közben a pápai széknél eziránt, de a rendnek óhajtsa csak 1297-ben teljesülhetett, a midőn VIII. Bonifác pápa végre hajlott kérésükre. A pápa megbízásából a klarisszák ügyében Máté biboros 1297. szept. 12-én a következő levelet intézte a minoriták pozsonyi házfőnökéhez:

„*Matheus miseratione Divina Sanctae Mariae in Porticu Diaconus Cardinalis dilectis in Christo filiis Ministro Provinciali Fratrum Minorum in Provincia Ungariae Custodi Jauriensi et Guardiano eorumdem Fratrum Castri Poseniensis salutem in Domino. Intelleximus, quod quaedam religiosae Mulieres in Castro Poseniensi Strigoniensis Dioecesis Domino servientes, locum habent aptum, ut fiat in eo monasterium Ordinis Sanctae Clarae, praesertim cum sufficientes proventus habeant ad sustentationem, eiusdemque Sanctae Clarae regulam profiteri desiderant, et sub ea Virtutum Domino famulari. Nos igitur loci, in quo huiusmodi monasterium debet construi, vel ipsius iam constructi conditiones et circumstantias nescientes de vestra providentia et circumspectione confisi, vobis super hoc et super ad negotium ipsum pertinentibus, quatenus ad nos spectant, comittimus vices nostras. Ita tamen, quod ad ea, quae ex huius modi nostra commissione duxeritis facienda, Provincialis Ministri, ac discretorum fratrum Conventus Castri Poseniensis, et Provincialis Capituli Provinciae consensus accedat; discretionem vestram hortantes attente, quatenus de ipsius monasterii construendi vel iam constructi conditionibus studeatis perquirere diligenter; et utrum eius foundationem Deo gratam esse putaveritis, et tam Ordini Sanctae Clarae quam vestro videritis expedire; locumque ipsum sive monasterium ratione situs et aedificiorum factorum vel faciendorum; nec non utrum ratione proventuum, unde possit sustentari Conventus, aptum videritis ad observantias, quae in eiusdem Sanctae Clarae regula sunt expressae, et utrum aedificari et incorporari possit, vel sit aedificatum sine iuris praeiudicio alieni; et ad id con-*

sensus Archiepiscopi et Capituli Strigoniensis, ac Parochialis Presbiteri accesserit et accedat; et nihilo minus omnia alia rite concurrant, ex quorum consideratione vobis plenius elucescet, quid concedendum vel denegandum fuerit in praemissis. Posteaquam vero in partem incorporationis vel aedificationis inclinaveritis mentes vestras, ipsamque de consensu Ministri et ditorum discretorum Fratrum et Provincialis Capituli incorporationem duxeritis concedendam, et locus sive monasterium fuerit praeparatum, aedificatum et clausum, prout requirit regula dictae Sanctae, sex vel quatuor sorores de aliqua vicinarum Provinciarum ipsius Ordinis Sanctae Clarae quas ad hoc idoneas esse noveritis, ad ipsum monasterium Castri Poseniensis Strigoniensis Dioecesis procuretis transferre inibi moraturas, ad ceteras, quas illic admitti contigerit, instruendas, quousque de ipsis aliud fuerit ordinatum; proviso, quod earum translatio fiat, prout personarum et Ordinis condecet honestatem. Datum apud Urbem veterem secundo Idus Septembris. anno Domini millesimo ducesimo nonagesimo septimo, Pontificatus Domini Bonifacii Episcopi (anno tertio.)“¹⁾

Úgy látszik, hogy a minorita rend a pápa részéről az oklevélben érintett körülményekre nézve csakhamar tisztába jött, sőt tekintettel a magyar királyoknak sz. István királyunk korától datálódó legfőbb patronátusi jogára, III. Endre királynál is közben járt, hogy a volt cziszterczita kolostort és az ahhoz tartozó ingatlan birtokokat az alapítandó Klára-szerzetnek megnyerje. És fáradozása a királynál sem volt eredménytelen, mert nevezett királyunk már 1297. október 26-án kelt oklevélben az elévülés jogánál fogva birtokába átment volt cziszterczita kolostort és az ahhoz tartozó összes birtokokat a Klára-rendű apáczáknak adományozza, mely tényről a szűzeknek a következő privilegiumot adja :

„Andreas, Dei gratia, Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Ramae, Serviae, Galliciae, Lodomeriae, Cumaniae, Bulgariaeque Rex. Omnibus Christi fidelibus, praesens scriptum inspecturis, salutem in salutis largitore. Ad universorum tam praesentium, quam futurorum notitiam harum serie volumus pervenire: Quod cum quaedam Dominae sorores religiosae de ordine cisterciensium in claustrum ante civitatem Poseniensem degentes, viam universae carnis, vocante Domino, sint ingressae, et a multis temporibus retroactis, ad dictum claustrum religiosae Dominae eiusdem ordinis redire neglexerint, possessionesque ad ipsum claustrum pertinentes, in territorio eiusdem civitatis Poseniensis existentes, sine dominio alicuius, fere a spacio viginti annorum, et supra, permanserint, nec fratres eiusdem ordinis Cisterciensis a Civibus Poseniensibus saepius ammoniti et rogati alias sorores seu moniales eiusdem ordinis

¹⁾ Magyar történelmi emlékek. I. oszt. XXII. 601.—602.

infra tantum spacium temporis in locum defunctarum subrogare seu substituere voluerint, praefataeque possessiones ab eis utpote derelictae remanserint, et pleno iure ad nostras sint manus totaliter devolutae; nos cupientes animae nostrae remedio salubriter consulere in hac parte easdem possessiones cum suis pertinentiis, quas eadem Dominae religiosae ordinis cisterciensis antiquitus possidebant, religiosis Dominabus, Monialibus Ordinis Sanctae Clarae Virginis, quas Minister Ordinis fratrum minorum in civitate Posoniensi de consilio et permissione civium Posoniensium in curia, seu fundo ab ipsis civibus praedictis Dominabus collato locavit, seu instituit, cum ea, quae religiosa sunt, ad seculares usus converti, vel redire non debeant, duaximus conferendas, et pacifice ac perpetuo possidendas. In cuius rei memoriam, perpetuamque firmitatem, praesentes concessimus litteras, duplicis sigilli nostri munimine roboratas. Datum per manus discreti viri Magistri Gregorii, Albensis Ecclesiae electi, aulae nostrae Vice-Cancellarii, dilecti et fidelis nostri. Anno Domini Millesimo, ducesimo, nonagesimo, septimo. VII. Kalendas Novembris, regni autem anno octavo.“¹⁾

Ugyanez éppen s ugyanazon napon kelt III. Endrének egy más oklevele is, a melyben a pozsonyi Klára-apáczákat különös pártfogásáról biztosítja, melyet, mint tárgyunkra nézve fontosat, nagyjából szintén itt közlünk. Szól pedig a következőképen:

„*Andreas, stb.: Ad universorum stb.: Quod cum vir religiosus, et venerabilis Frater, Barnabas minister ordinis fratrum Minorum de voluntate et consensu civium Posoniensium, intra muros civitatis eiusdem in fundo, seu curia vel area, per eosdem cives Posonienses, donata seu collata, Moniales sive sorores ordinis Sanctae Clarae Virginis consulens animarum saluti locaverit, seu instituerit. Nos huius sancti instituti propositum attendentes, ac remedio animae nostrae consulentes, Moniales praedictas ordinis memorati, locum sive aream, cum omnibus aedificiis, possessionibus datis vel legatis, eisdem, seu etiam in futurum dandis seu legandis, vel quomodolibet aliter conferendis, in nostrae regiae Maiestatem protectionem, defensionem, seu tutelam recepimus specialem; praecipientes, seu mandantes universis iudicibus, tributariis, exactoribus, seu quibuslibet nostris officialibus in Posonio pro tempore constitutis, firmiter et districte; quatenus praedictas Dominas, divino obsequio mancipatas, et in nostram protectionem cum procuratore et rebus ad se pertinentibus modo praedicto assumptas, quibuscunque occasionibus frivolis adinventis, quomodolibet impetere audeat vel etiam molestare. In cuius, rei stb. Datum stb. Anno Millesimo, Ducesimo, nonagesimo septimo. VII. kalendas Novembris.“²⁾*

E különös királyi kegyelemnek kifolyása III. Endrének 1299-i

¹⁾ Fejér: Cod. Dipl. VI. 2. 68.—69.

²⁾ Fejér: U. o. 84.—85.

donatiója, a melyben a pozsonyi klarissza-apáczáknak a kolostort és azzal Alsó- és Felső-Jánok, Boldogfalva, Diószegh, Nagy-Magyar, Tárnok és Ujhely-Jóka községeket újra adományozza.¹⁾

Miként e fentebb közölt oklevelekből s adatokból látható, a sz. Kláráról elnevezett apáczáknak Pozsonyban az egykori ciszterczita-apácza kolostorban való megtelepedésük 1297. évre tehető, a mely évben a kolostor berendezésére a pápai meghatalmazást, s annak helyéül a királytól az egykori ciszterczita-szüzek egykori birtokait s házáat nyerik. Azonban más tekintetben is érdekesek a fentebb közlött adatok. Mindenekelőtt ugyanis azt látjuk, hogy a minorita atyák fáradozása mellett Pozsony város akkori lakóinak hitbuzgósága s a minorita atyákhoz intézett többszöri kérelme eredményezte, hogy e városban az eltávozott ciszterczita apáczák helyébe a klarisszák telepedtek meg. Söt III. Endre királynak 1297. okt. 26-án kelt leveléből s I. Ferdinánd királynak 1540. augusztus 25-én a pozsonyi klarissza-kolostort illető levelének következő szavaiból: „... idem claustrum suo in loco ex consensu et voluntate progenitorum per serenissimum quondam dominum Andream Hungariae, Dalmatiae, Croatiae etc regem filicis reminiscenciae praedecessorem nostrum *fundatum et extrui inceptum, ac successu temporis per nonnullos pios homines olim cives Posonienses perfectum* . . .”²⁾ az is nyilvánvaló, hogy magának a kolostor épületének felállítói is vallásos pozsonyi polgárok voltak. Azt is látjuk, hogy III. Endre király, ki Pozsony városát több ízben kiváló kegyelmében részesíti, örömet hozzájárul a lakosság óhajának teljesítéséhez, a midőn a birtokába átment kolostort s az ahhoz tartozó ingatlan-ságokat a klarisszáknak adományozza. A szentszék is hajol a minorita atyák és a városi polgárság kérelmére, de kötelességéhez híven kiköti, hogy az itt meghonosítandó szüzeknek ellátásáról s biztos, kánon-szerűleg előirt lakásáról gondoskodva legyen, s hogy a kolostor nő-szerzetesekkel csak akkor népesítendő be, ha négy, vagy hat más valamely kolostorban tartózkodó sz. Klára-rendü szűz akad, a kik a pozsonyi kolostorban letelepedni óhajtanak, a kiket eddigi tartózkodási helyükről, az ilyen szent életü szüzekhez illő módon kell átszállítani; s ha a letelepítéshez a pozsonyi káptalan és a városi prépost beleegyezését adja.

Honnan nyerte a pozsonyi klarissza-kolostor első lakóit; ki volt az a négy vagy hat Klára-szűz, kik rendjük érdekében lakóhelyet cseréltek, arra az ez időszakbeli publikált kútfők választ nem adnak

¹⁾ Rakovszky: „Pressburger Zeitung“ 1877. ápr. 5. számában. — Rakovszky ez állítását III. Endrének egy donacionális levelére alapítja.

²⁾ Pozsonyvárosi levéltár. Lad. 18. Num. 3.

ugyan, de segítségükkel legalább hozzávetőleg megállapíthatjuk a dolog mikéntvoltát.

Klára-rendű szerzet hazánkban ugyanis III. Endre királyunk idejében csak egyetlen egy áll fenn, t. i. Nagyszombatban, a melynek nyomára már 1248-ban akadunk, s az utolsó Árpád-házi király idejében e szerzet már nagy tekintélyre emelkedett, s III. Endre kegyét kiváló mértékben bírta. 1291. augusztus 16-án ő erősíti meg a nagyszombati apáczákat a IV. Bélától 1248. november 13-án nyert Baralad nevű község birtokában.¹⁾ 1290. júl. 4-én az apáczaak III. Endrének újabb kegyében részesülnek; ugyanis Rapoldus, a ferenczrendiek (minoriták) nagyszombati gvárdiánjának közbenjárására a szerzetes nők birtokaihoz tartozó jobbágyokat a collecta fizetésének kötelezettsége alól fölmenti, illetőleg IV. Béla, V. István és IV. László királyoknak erre vonatkozó privilegiumait megerősíti.²⁾ Ez egyedül álló és királyaink által oly kiváló módon pártolt női kolostor volt tehát az, a mely a különben is közelfekvő Pozsony városban emelt új kolostornak az első klariszsza-lakókat szolgáltatva. És e körülmény fejt meg, nézetünk szerint legalább is részben, azt a későbbben mutatkozó jelenséget, hogy a pozsonyi klariszsza-kolostor a „magyar apáczaak“ kolostora, mintegy ellentétül a valószínűleg francia származású volt cisztercita apáczaakkal szemben.

Tény az, hogy a kolostor megnépesült, s a klariszszaak megkezdették Pozsonyban rendi és kolostori életüket, s csöndes működésüket. Életrendjükre vonatkozó első szabályok alapjukban véve azok voltak, a melyeket Asszisi sz. Ferencz-rendű szerzetesek követtek, a melyeknek alapelve szegénység koldulás nélkül s ilyen formán a Kláraszűzek sz. Ferencz-rendű nő-szerzetesek voltak. Magának a Klára-rendnek a szerzetesi életre vonatkozó szabályait IX. Gergely, még osztiai püspök korában részletesebben körülírta s IV. I c z e 1246. november 13-án Lugdunban kelt apostoli levelében azokat a sz. Benedek-rend szabályaihoz módosítva megerősíti.³⁾ Ezeket követték a mi klariszszaínk is, s hogy ha a képzelet szárnyain visszahelyezkedünk a középkornak annyi költői vonással bővelkedő századaiba, klariszszaínkat csöndes otthonuk falai között szemlélhetjük, s egy futólagos pillantást vetvén életrendjükre, láthatjuk, hogy az erény útja, melyet az isteniek iránt való lelkesedésből maguknak választottak, a mennyire egyrésztől tövises; úgy másrésztől még a mai, az isteniek iránt közömbös korban is fölemelő.

Lássuk mindenekelőtt lakóhelyüket kívülről.

Komor, barátságtalan kinézésű épület a középkori kolostor. Vastag,

¹⁾ Fejér: Cod. Dipl. VI. 1. 157—159.

²⁾ Fejér: Cod. Dipl. VI. 2. 177—138.

³⁾ Lásd e rendi szabályokat Fejérnél: Cod. Dipl. VI. 2. 364—375. II. in.

minden ékességet nélkülöző falak, szűk ablakok által megszakítva, melyeken keresztül még a XIII. és XIV. században is többnyire a csillámlemez, vagy a hólyag bocsátja át a napnak sugarait. Az ablakok erős vasrostélylyal, és ezenkívül még sodronyhálóval is el vannak látva, a melyeken megfeszített erőszak sem hatalmaskodik. Néma csend uralkodik a kolostor környékén. Közeledünk a kapuhoz, melyet zárva találunk s a csengő húzójához kell nyúlunk, hogy jelenlétünkről a belakókat értesítsük. A csengő megszólal s csakhamar megnyílik a kapuba vájt kis ajtócska, a melyen keresztül egy női arcznak körvonásaira ismerünk, s nem sokára szerény alázatos hang üti meg fülünket, mely azt kérdi tőlünk, hogy mi jögon háborítjuk meg a kolostornak nyugalmas csendjét, s mi jögon kívánunk bebocsáttatást a kolostorba. S csak ha a pápának, vagy meghatalmazottjának a kolostorba való belépésre vonatkozó engedélyét felmutattuk, nyílnak meg előttünk kelletlen nyikorgással a kolostor kapui, s beléptünkör első pillanatban nem tudjuk, mit bámuljunk inkább, a kaput befoglaló erős falakat, vagy az óriási erősségű ajtócsarkokat, a melyeken az erős fából készült s vaspántokkal erősített kapufelek nyugszanak, s a kaput elzáró s erősítő vasrudakat, záratkat és kulcsokat; avagy bámuljuk-e a kapu szentéletű őrzőjének-erejét, ki a beléptünket gátló emez akadályokat oly hirtelen eltávolította. Alázatos főhajtással üdvözli a belépőt a kapuőr, a ki szintén egyike a belakó „soror“-oknak s kire, mint különös istenfélő, érett erkölcsű, szorgalmas, megbízható s megállapodott koru nőre a kolostor bejárásának őrizetét teljes megnyugvással lehetett bizni. A belépő után azonnal becsapódik a kolostor kapuja; a hű és gondos ör ügyel arra, hogy a kíváncsi világi szeme be ne hatolhasson a kolostor szentélyébe, ráfordítja a zárta a reteszeket, s hogy az erőszakos megnyitási kísérleteknek is elejét vegye, még czölöpökkel és vasrudakkal is megtámasztja. Aztán ismét visszahúzódik, de azért folyton ügyel a kolostor bejáraára, mert hiszen neki az kötelessége, hogy azt szüntelenül őrizze, s azt soha semmi körülmények között nyitva ne hagyja. Mellette van most az imádságba elmélyedt segédje, szintén egy szentéletű „soror“, a ki őt észszerű okból eredő elfoglaltsága esetén, vagy valamely teendője elvégzése közben mindenben helyettesíti. Valóban a kolostor már a bejáratnál arra figyelmeztette a belépőt, hogy kapui csak ritkán nyílnak meg, s akkor is nem a belakóknak.

A kolostor lakói a klarissza-szüzek. Fejük az „abbatissa“, az apátnő, a kolostorban „első az egyenlők között“, de a kinek az alattvalók a „soror“-ok, nővérek, minden tekintetben a legnagyobb szeretettel engedelmeskednek. Az apátnő felett áll a „visitor“, vagy a „nuncius“ kit ilyenné a sz. Ferencz-rendi atyák közül a pápa nevez

ki, s a kinek vallásos életűnek és erkölcsösnek, valamint a hitbeliekben jártas egyénnek kellett lennie.

Maguknak a klariszszáknak kolostori élete a legszigorúbb önmegtagadással s lemondással járt, mely önmegtagadás a kolostorba való lépéssel kezdődött, s csak a sírnál végződött. A mely nő e kolostor küszöbét azzal a szándékkal lépte át, hogy mint Klára-szűz fog lelke üdvösségén munkálni, annak számára többé nem nyitak meg a kolostor kapui; még holttestét is a kolostornak hideg földje zárta magába; életében csak fogadalmának teljesítése, a hit és rend érdekeinek ápolása és terjesztése céljából hagyhatta el a szent épület falait, hogy másutt ugyanoly életet éljen. Minthogy tehát súlyos és terhes a klariszszáknak szerzetesi élete, mielőtt valaki a szerzetbe fölvetetnék s felcserélné világi életét és ruháját a kolostorival, a legszigorúbb föltételek terhe alatt volt fölvilágosítandó az életnek ama neme s az Istenhez vezető amaz út felől, a melyet választani akar, nehogy később ebbeli tapasztalatlansága mentsége legyen. Az igen előrehaladt korú, úgyszintén beteges, erőtlen nőket a szerzetbe be nem vették, valamint olyanokat sem, a kik a sorstól nekik osztályrészül jutott együgyűségnél fogva (*fatua simplicitate*) az ezen étellel járó terhek elviselésére alkalmatlanok voltak, mivel gyakran megesett, hogy az ilyenek a kolostori élet szigorúságát és rendjét megzavarták. Ennél fogva a felvétetni kívánó nőknek megválasztásában az apátnő óvatosan és szigoruan járt el, még akkor is, ha valamely elfogadható oknál fogva egyik-másik a föltételek némelyike alól fölmenthető volt. A kit pedig a szerzetbe fölvettek, ha kellő korú volt, vagy ha azt ott elérte, a megszabott napokon belül letette a szerzetesi fogadalmat az apátnő kezeibe s letevéen világi ruháit, fölvette a szerzetesek öltönyét. És ez az öltöny nagyon egyszerű volt; minden díszet és fényt nélkülözött, s nemcsak arra szolgált, hogy a test védője legyen, hanem hogy a test vágyait fékezze, s a következő darabokból állott: Két alsó szoknya, a melyekre hosszú köpeny- vagy palástszerű felső öltöny „mantellus“¹⁾ borult. E köpeny alatt a test sanyargatását célzó ruha darabokat viseltek, még pedig vagy „cilicium“-ot,²⁾ (alsó ruha állati szőrökből készítve), vagy pedig „staminea“-t³⁾ (gyapjú-

1) Lásd: Du Cange: *Glossarium mediae et infimae latinitatis*. Niort 1885. Tom. V. p. 234 c. 1—3 a „mantellus“ szó alatt.

2) „Cilicium, vestis interior, seu subucula ex pilis animalium contexta, quam Monachi et vitae sanctioris viri ad domandam carnem, sub caeteris vestibus deferunt, ne dum cernitur, vanam procreet ostentationem.“ L. Du Cange: *Glossarium*. Niort 1884. T. II. 327. col. 2.

3) „Staminea, lanea interula seu Camisia (interior tunica) qua Monachi quidam vice cilicii utebantur.“ Du Cange: *Glossarium*. Parisiis 1846. T. VI. p. 353. col. 1.

ból készült alsó ruha), a melyek helyett olykor „saccus“-t¹⁾ (durva vászonból készült felső ruhát) volt szabad viselni. E ruha darabokon kívül, melyek a klarisszáknak rendi, mondhatnók ünnepi ruházatát tették, volt még a szüzek mindegyikének egy rövidebb, a derekat és a vállakat fedő, könnyebb, derékszerű ruhadarabjuk, a „scapulare“,²⁾ melyet munka és foglalkozás közben a felső palást kimélése szempontjából kellett viselniök, s a melyre nézve meg volt hagyva, hogy könnyű és tisztességes (nem feltűnő) színű posztóból legyen készítve, eléggé bőnek, megfelelő hosszúnak s mindegyiküknek testalkatához mértnek kellett lennie; s ezt viselték olyankor is, a mikor a palást viselete foglalkozás közben alkalmazatlan volt. E „scapulare“ volt tehát dolgozó ruhájuk, úgy azonban, hogy e fölé szintén felölthették a palástot, sőt, a mi eléggé különös, aludhattak is ezen ruhákban felöltözve. A házi ruhát olykor azonban le is vetethették, de csak az apátnő engedelmével, a mikor az a nagy meleg miatt, vagy súlyánál fogva kényelmetlenné vált. A ki pedig a „scapulare“ viselésére vonatkozó eme szabályt oly annyira súlyosnak találta, hogy ennek viselésére magában erőt nem érzett, az ilyen „sorort“ azután a viselés alól föl lehetett menteni, bár üdvös dolognak tekintették felöltését.

A milyen egyszerű s minden kényelmet nélkülöző ruházatuk, épen olyanok voltak, háló helyeik is. Közönséges fapad volt klarisszáinknak nyoszolájuk, mely gyékényvel, vagy gyapjú posztóval volt beterítve s csak az apátnő engedelmével volt szabad egy kis szénát, vagy szalmát e kezdetleges fekvő helyre vinni. Vánkosuk is volt, de csak szalmával, vagy szénával megtöltve s egy gyapjúsövetből készült takaró volt a szüzeknek minden éjjeli kényelmi eszközük. Csak a betegek részesültek e tekintetben nagyobb kényelemben. Külön helyiségben feküdtek, elválasztva az egészségesektől, kikre jelenlétük zavarólag hathatott volna. A kik csak kis mértékben voltak betegek, azok szalmazsákon feküdtek, s vászon lepedőt és toll-párnát kaptak. A súlyos betegek ágyban feküdtek, s miként a gyöngélkedők, alsó nadrágot viseltek s ha fellábadtak a körülményekhez képest cipőt is hordhattak lábaikon. A haját a klarisszaszüzek kerekre nyirták, s fejfedőül a „scapulare“-nak fejét borító része szolgált.

¹⁾ „Saccus, vulgo inter Monachias vestes recensetur, diciturque fuisse sordidum quoddam amiculum, quod caeteris vestimentis superaddebatur: in quo a cilicio differebat, seu tunica, a pillis caprinis texta, quae carni nudae adhaerebant.“ Du Cange: Glossarium. Parisiis. 1846. VI. p. 8. c. 2.

²⁾ „Scapulare vestis, scapulas tantum tegens . . . Palliolum idest scapularium. Monachorum vestis propria cum labori et operi insistebant, loco cucullae, ut quae brevior esset, et minus ampla, et caput tantum et scapulas tegetet.“ Du Cange: Előbbi hely p. 95 c. 2.

A kolostori élet a világtól való legszigorúbb elzárkozottság mellett folyt. A Klára-szüzeknek, miként már említettük, soha sem volt szabad a kolostorból kilépniök, hacsak a rend érdekei nem követelték ezt így; de bejutni az idegenek, akár világi, akár pedig egyházi személynek, csak felsőbb helyről kapott engedély mellett volt lehetséges. Még a rokonokat sem bocsátották be; s ha nagy nehézségek után valaki engedély mellett be is jutott, a szüzekkel közvetlenül épenséggel nem érintkezhetett. A klariszszaak miként egymás között, úgy idegenekkel is, csak a legszigorúbb felügyelet alatt érintkezhettek és beszélhettek, s az egymással való beszélhetésre vonatkozó szabályoknak megtartása egyike volt e szerzet legsúlyosabb kötelességeinek, a mely szabályok alól még a visitor és az apátnő sem voltak kivéve. Annyira ment ez elzárkozás és elkülönözés, hogy még valamely bibornoknak is, ha a kolostorba menni akart, ezt csak legalább is két más tisztességes egyén kíséretében tehetette, míg a prépost másodmagával nyert bebocsáttatást.

Növelte a világról való lemondás és elzárkozottság érzetét a folytonos csend, a melyet még az egymással való beszélgetés által sem volt szabad megháborítani. Egymás között, vagy bárki mással szüzeink soha sem beszélgethettek az apátnőnek beleegyezése nélkül, azon eseteket kivéve, a melyekben a tanulás, vagy az okvetetlenül teendők ezt szükségessé teszik. Ilyen esetekben szabad volt olyanokról beszélni, a melyek a kötelességre, vagy a teendőre vonatkoznak, ott, akkor s annyiszor, a hol, a mikor s a hányszor az apátnő ezt megengedi.

Ha egyházi, vagy világi bármely állásu idegen személy akart a szüzeknek valamelyikével beszélni, erről mindenekelőtt az apátnő volt értesítendő s csak beleegyezése után mehetett az apáca a beszélgetésre szánt helyre a „locutorium“¹⁾-ba (társalgó terembe) az apátnő által kirendelt más két „soror“ társaságában s csak ezeknek jelenlétében s úgy beszélhetett valakivel, hogy a beszédet a tanúkul jelenlevők is hallhatták. E szabály kiterjedt az egészségesekre és betegekre egyformán, és sem egymás között sem idegenekkel nem beszélgethettek kevesebben, mint hárman. Kivételnek csak abban az esetben volt helye, ha a kötelesség vagy az okvetetlen teendők a beszélést elkerülhetetlenné tették, vagy pedig ha a szüzek gyóntak, úgy szintén akkor is, a mikor a kolostor „visitor“-a megjelent, vagy ha a szerzetesi fegyelem megtartása szempontjából valamelyikkel titokban kellett beszélni. De még ily esetekben is jelen volt legalább két más apáca, a kik nem messze ülve a gyónókat, vagy a beszélgetőket szemmel tartották, s a kolostor káplánja, ha valamely

¹⁾ „Locutorium, Gallice Parloir, locus in Monasteriis, in quibus Monachis invicem colloqui licebat, uti et Sanctimonialibus cum in aliis silentium indictum esset.“ Du Cange: Glossarium. Niort. 1885 T. V. p. 135. c. 2—3.

szűzzel a vallás dolgában beszélni akart, vagy a „visitator“, ha a szűzeektől valamit ki akart tudni, ezt csak a „locutorium“-ban tanuk jelenlétében tehetette. Az idegenekkel való beszélgetésre vonatkozó eme szabályoknak megtartására az apátnőnek különös gonddal kellett ügyelnie, bár maga esetről-esetre a nővérekkel, az arra kitűzött időben az esetlegesen felmerülő dolgok felől belátása szerint, hol négy szemközött, hol nyilvánosan beszélhetett. De elmulaszthatatlan kötelessége volt ügyelni azokra, a kik a kolostorba a nővérekkel való beszélés céljából jönnek, hogy azok oly egyének legyenek, kiknek szava, erkölce, élete és ruházata tisztességes, s nem okoz botrányt az őket látókban.

Az önmegtagadást intézetünk egykori szentéletű lakói a táplálkozás terén is gyakorolták s szigorú és gyakori böjtöket tartottak. A szerzet szabályai szerint mindig és mindennap kellett böjtölni. Szigorúbb böjt volt azonban előírva a negyvennap nagy böjten kívül minden héten a szerdai és pénteki napra, mikor a hal-hús és a bor élvezetétől is tartózkodniok kellett, mely szabálytól csak akkor térhettek el, ha e napok valamelyikére ünnep esett. Ily böjti napokon csak alma, vagy másféle gyümölcs, vagy saláta (fris füvek [*herbae crudeae*]) élvezete volt a szűzeknek megengedve. A husvét előtti nagy böjtben hetenkint három napot kenyéren és vizen böjtöltek; ezt kellett tenniök a nagy ünnepek vigiliáin is. A böjtnek ilyenmü kötelezettsége alól föl voltak mentve a nagyon fiatal valamint az elaggott apácák, (anus), s a betegek, a kik gyengélkedésük fokához alkalmazott külön ételeket kaptak, s a böjt megtartására nem voltak kötelesek.

Legfőbb foglalkozásuk s egyszersmind első kötelességük kolostorunk lakóinak Istennek szüntelen dicsérése és imádása volt, melyre nézve a szerzet szabályai úgy szóltak, hogy azt éjjel-nappal kell gyakorolni. Történt pedig az Isten-imádás kétféle módon. Az olyan apácák, kik pszalmusokat és a szent írást (horas)¹⁾ olvasni tudták, ezt azon módon kötelességszerűleg tették; s ha énekeltek is, alkalmas órákban így is dicsérhették az Istent; de ezt mindig alázattal és hódolattal, legnagyobb buzgósággal és szerénységgel kellett tenniök, hogy énekük a hallgatók lelkét áhitatra ragadja. A kik pedig pszalmusokat olvasni nem tudtak, azoknak a maguk óráiban Isten dicsőségére a legnagyobb áhitattal kellett az „Úr imáját“ mondaniok. És ha az olvasni nem tudók között akadtak zsenge koru leányok (iuvenculae), vagy nagyobbak is, kik fogékony eszűek és engedelmesek, s ha az apátnő jónak

¹⁾ Horae (*Horae canonicae*), naponként elvégzendő imák, melyeket a kolostorban a napnak bizonyos óráiban (innét nevek) a szerzeteseknek el kellett végezniök. Hét ilyen „hora“ volt a szerzeteseknél gyakorlatban; u. m.: Matutina, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespera, Completorium. L. Du Cange: *Glossarium*. Niort. 1885. T. IV. p. 233. c. 2.

látta, alkalmas tanítónőt (magistram) rendelvén számukra, azokat taníttatta. Tehát a szellem művelésére is kiterjedt intézetünk egykori lakósainak gondoskodása.

Az isteni tiszteletnek lényeges kiegészítő része volt a misehallgatás a kolostor templomában, továbbá a gyónás és áldozás, s e czélból volt a kolostornak saját káplánya, a kinek feddhetetlen életű, vallásos és jó hírű embernek kellett lennie, a ki e mellett nem nagyon fiatal volt (nec multum iuvenis), hanem épen alkalmas korú e tiszt betöltésére. A miséket az apácák részint a kolostornak a templomba nyíló erkélyes ablakaiból, részint a sekrestyének az apácák számára elkülönített s szintén a templomba nyíló ablakaiból hallgatták; s ez ablakokon keresztül vették magukhoz az Úr testét is. Gondoskodva volt, hogy az istentisztelet alkalmával az apácák az elkülönített helyekről senkivel se érintkezhessenek; s e végből a templomba nyíló ablakok vas-rostélylyal voltak ellátva s ez előtt belülről fátyol (szűnyogháló) volt kifeszítve, hogy a misét hallgató szüzek senkivel ne beszélhessenek, és hogy ne lehessen semmit hozzájuk juttatni.

Az apácák káplánya csak misemondás, beteglátogatás, temetés, vagy gyónás céljából jöhetett a kolostorba. Ha valamelyik beteg „soror“-hoz jött, hogy annak az utolsó kenetet föladjja, stólában és „manipulus“-sal¹⁾ ellátva kellett a beteghez lépnie s a szent cselekedetnek elvégzése után, úgy a hogy volt, felöltözve, minden további ott tartózkodás nélkül kellett távoznia. A temetési szertartást, ha ilyen szükségessé vált, a káplány nem magában a kolostorban végezte, hanem a kolostornak egy e célra berendezett elkülönített helyiségében, s csak az apátnő beleegyezésével, s akkor is a kellő egyházi ornátusba öltözve, léphetett a kolostorba a holttest beszentelése végett; de a mint a szertartást elvégezte, azonnal távoznia kellett. A mennyiben pedig a lelkiek dolgában a szüzek valamelyikével beszélni akart, ezt, miként már mondtuk, csak a „locutorium“-ban tanúk jelenlétében tehetette.

A káplányon kívül idegenek, főleg világiak, csak a legkritkább esetben nyertek bebocsáttatást a kolostorba. Ilyen eset volt például, mikor a kolostor falain belül munkások dolgoztak valamin. Ilyenkor azonban az apátnőnek alkalmas és megbízható nőről, (ki nem volt szerzetbeli) kellett gondoskodnia, a kire a kolostor-kapu őrizetét bízta, s a ki a dolgozóknak a szükséghez képest a kaput kinyitotta. A munkásokon kívül azonban más idegeneket be nem bocsáthatott, s a munkások sem

¹⁾ A „manipulus“ az egyházi szertartásoknál használt ruháknak az a darabja, a melyet a pap mise közben a bal karjára ölt és a melyet „Sudarium“-nak is neveznek. L. Du Cange: Glossarium. Niort. 1885. T. V. p. 222. c. 3.

láthatták a kolostor lakóit, mivel a szerzetbeli szüzeknek a világiak és idegenek szemei elől mindig rejtve kellett maradniok.

A szerzetre való legfelsőbb felügyelet a „Visitor“-ra, vagy a „Nuncius“-ra volt bízva, a kiről tudjuk, hogy azt a Ferencz-rendi atyák közül a pápa nevezte ki. A Visitornak kötelessége volt örködni a szerzet szabályainak, s a rendi fogadalmaknak megtartása fölött, s ha javítás, vagy újítás vált szükségessé, ott igazságos és kiméletes szigorúsággal kellett eljárnia „tam in capite, quam in membris“; s ha valami olyast tapasztalt, a miben maga nem intézkedhetett, azt a felsőbbséghez kellett fölterjesztenie, hogy az intézkedjék. Látogatása alkalmával mindent megvizsgált; s úgy az apátnőnek, miként a „soror“-oknak szigorú kötelességük volt mindent, a mi a szerzetesi életükre vonatkozott, feltárni; bármit is eltitkolni, büntetést vont maga után. Minden néven nevezendő újítás, vagy változtatás, mely a szerzet életében jónak és hasznosnak mutatkozott, nyilvánosan, vagy magános úton a Visitornak volt bejelentendő, s ha a szerzetbeli szüzek ezt elmulasztották, büntetést várhattak. Miként az apátnő, úgy a kolostor káplánya is a Visitor hatalma alatt állott; s ha valami panasz merült fel ellene, a Visitor őt megdorgálta s ha javulni nem akart, hivatalából el is mozdította. — Az apácákkal való érintkezésre és beszélgetésre vonatkozólag a Visitornak is meg kellett tartania a rend szabályait.¹⁾

Szigorú önmehtagadás, s az Istennek folytonos imádása és szolgálása között csendben folytak a pozsonyi Klára-szüzeknek napjai. Az élet egyformaságát mi sem zavarta meg, a felvétellel és a felszenteléssel járó szertartásoknak olykor felmerülő mozgalmasabb óráin kívül. Istenes életük, s a vallásos cselekedetek gyakorlása csakhamar megnyeri számukra Pozsony város és vidéke lakosságának becsülését és ragaszkodását; rendjük kedvelté lesz, az abbavaló belépés a vallásos buzgóság leghevesebb vágya, a hívők bőkezűsége a kedvelt rendről az anyagiak tekintetében sem felejtkezik meg, mely lassankint mind anyagilag mind erkölcsileg gyarapodik. A szent szék s apostoli királyaink hasonlóképp kegyeletes figyelmet tanusítanak a pozsonyi Klára-szüzek iránt, kiknek kolostora csakhamar a nagyszombati anya-kolostorral egyenlő jogúvá lesz. Az anyagi gyarapodás azonban a szerzetnek már mindjárt kezdetben kellemetlenségeket okoz, mivelhogy a pozsonyi egyház prépostja, úgyszintén a káptalan, a kolostortól birtokai után tizedet követelt, mit a klarisszák megadni vonakodtak. A kérdés utóvégre annyira elmérgesedett, hogy a szüzek kénytelenek voltak 1310-ben V. Kelemen pápának

¹⁾ A Klára-szüzek kolostori életére vonatkozó fentebbi kép megalkotásánál IV. Incze pápának már említett, s a Klára-rend életviszonyait szabályozó levele szolgált támaszpontul.

ekkorában Magyarorszáiban tartózkodó követéhez, a szerepléséről különben is ismert Gentilis bibornokhoz folyamodni segélyért, a ki ez év február 3-án a szüzek konventjének megadja a privilégiumot „hogy birtokaik után tizedet senkinek sem tartoznak fizetni“. ¹⁾ Gentilisnek felmentését kiegészítette XII. Benedek pápának 1335. januárius 8-án kelt levele, melyben a Klára-rendnek valamennyi kolostorait, tehát a pozsonyit is, nemcsak a tized fizetése, hanem minden néven nevezendő teherviselés alól, az egyháziakkal ép úgy, miként a világiakkal szemben, minden meglévő és ezután szerzendő birtokaikra nézve teljesen fölmenti. ²⁾ Hogy e fölmentéseknél Róbert Károly királyunk fejedelmi szavával nem találkozunk, azon, tekintettel nevezett királyunk és a pápai szék között fennállott viszonyra, nincs mit csodálkoznunk, bár ez intézkedések a magyar királyok II. Sylvestertől nyert legfelsőbb patronatuságának és a magyar egyház ügyei teljes hatalmu elintézésének jogára nincsenek tekintettel. Annyit azonban Róbert Károly királyunkra vonatkozólag föltehetünk, hogy Gentilisnek és XII. Benedeknek a pozsonyi klariszszákat illető intézkedései szándékaiba nem ütköztek.

Hogy Nagy Lajos királyunknak, a középkori vallásos és lovagias fejedelmek eme mintaképének, gondoskodását nem kerülték ki a pozsonyi szentéletű szüzek, abban még az esetben sem lehetne kételkednünk, ha erre vonatkozólag adataink nem volnának. Mint országa népeinek atyja és királyi apostolaink egyik legméltóbbja, nem feledkezhetett meg a magyar jellegű nőszereztről sem, — ő, kit lengyel származásu vallásos anyja magyarnak nevelt. Nem is felejtkezett meg. Visegrádon 1345. október 6-án kelt oklevele a szerzetesek, és különösen a pozsonyi klariszsza-kolostor szent életű szüzei iránti becsülésének és kitünő kegyének ékesen szóló bizonyítéka. Ezen oklevelében, melyet országa összes birói tisztet viselő egyéneihez intéz, a pozsonyi Klára-szüzeknek azt a ritka kiváltságot biztosítja, hogy egy bizonyos szőlőjüket érdeklő perükben senki más se biráskodjék, mint Jakab ispán, az ez időszerinti pozsonyi bíró és Köpcsén vár kapitánya. Azon esetben pedig, ha az apácák a részükre kirendelt bíró által hozandó ítéletben meg nem nyugodnának, az ügy érdemleges elbirálás végett anyjához vagy egyenesen az ő királyi személyéhez fölterjesztendő. ³⁾ Az apácák nagy királyunkban, és anyjában valóban királyi bírákat nyertek.

Klariszszaíink Zsigmond királyunk uralkodása alatt is élvezték a királyok legmagasabb kegyét, melyről őket maga Zsigmond több ízben biztosítja. Így 1392-ben különös kegyelmében (privilegium protectionale)

¹⁾ Magyar tört. eml. I. o. XXVI. k. (Anjoukori okmt. I.) 194—195.

²⁾ Fejér: Cod. Dipl. VIII. 4. 101—103.

³⁾ Fejér; Cod. Dipl. IX. 1. 248.

részesíti őket¹⁾ s úgy látszik, hogy e különös kegyelemnek kifolyása egyik, ugyancsak 1392. februárius 16-án Pozsonyban kelt és Stiborhoz, az akkori pozsonyi ispánhoz intézett levele, a melyben kijelenti, hogy a szüzeket és birtokaikat s az azokon lakó jobbágyokat különös királyi oltalmába fogadja, s egyszersmind szívére köti a nevezett ispánnak, hogy mint helyettese a szüzeket mindenben támogassa és védje, s meghagyja neki, hogy azokat, ugyancsak a birtokaikon lakó jobbágyokat, minden igazságtalan és erőszakos bántalmazás és háborgatás ellen oltalmazza, miként az hozzá, mint királyi helyetteshez illik.²⁾ De még ezzel sem ér véget Zsigmondnak a pozsonyi Klára-szüzekkel szemben gyakorolt nagylelkűsége, mert 1421. márczius 28-án kelt oklevelében eddig nyert összes kiváltságait és jogaikat újra megerősíti.³⁾

Nem csoda azok után, hogy a királyaink által oly nagyon pártolt és kegyelt nőkolostorba a vallási buzgóság az előkelő nemesek és a gazdag, tekintélyes polgárok leányait egyforma törekvéssel vezette, a kik közül nem egy a kolostor vezetőjének, az „abbatissa“ méltóságára emelkedett. A XIV. század kezdetéről egy ily előkelő polgárleánynak nevét is tudjuk, s ez nem volt más, mint Hewglin nevű pozsonyi polgárleány, a ki 1414-ben volt a kolostor apátnője.⁴⁾

És itt lehetetlen meg nem említenünk a pozsonyi lakosságnak az apáca kolostorral szemben tanúsított azt a bőkezűségét, a melynek forrása az a vallási rajongó szeretet és lelkesedés, mely az egyházi és vallási intézmények és testületek iránti adakozásokban nyilvánul, s a mely a középkori embereknek és különösen a középkori nőknek oly általános, s tegyük hozzá — szép jellemvonása. A pozsonyi városi levéltárnak a történelem szempontjából oly fontos és becses adatai, különösen a végrendeletek könyvei (a melyekbe a pozsonyi polgárok által kiállított eredeti végrendeleteket nagyobb biztosítás okából beirták) e tekintetben a legékebben szóló bizonyítékok. A XV. század kezdetől fogva alig találunk egyetlen egy olyatén testámentomot, a melyben a végrendelező, főleg ha nő, az „unserer Frauen Kloster“-ről megfeledkeznek. Sokszor csekélység a hagyományozás tárgya, olykor azonban igen becses dolgok, értékes tárgyak jutnak ez uton a klariszszaak birtokába. A mai idők embere talán mosolyogni fog Listi Lórinak 1435. július 29-én kelt végrendeletének eme szavain: „Item ein Wandlung Kerzen in unserer Frauen Kloster von künstigen Früchten;“⁵⁾ de ne feledjük el, hogy itt a jóságos és istenes

¹⁾ Fejér: Cod. Dipl. X. 2. 65.

²⁾ U. O. 63—64.

³⁾ Fejér: Cod. Dipl. X. 6. 358.

⁴⁾ Rakovszky J.: Pressburger Zeitung. 113. évf. 78. sz.

⁵⁾ Pozsonyvárosi levéltár. Protocollum testamentorum ab anno 1427—1529. p. 15.

cselekedetek gyakorlásáról van szó, a melyek által a jámbor hívó a szegénység fogadalmait koldulás nélkül teljesítő szüzek sorsán könnyíteni, s a maga lelkének üdvét előmozdítani igyekezett. Ugyanezen czél lebeg szemei előtt 1491-ben bizonyos Zsanvar János pozsonyi polgárnak, a midőn kötelezi magát, hogy évenként négy forintot fizet rendes adóképen a szüzeknek.¹⁾

Bökezű királyi adományozások s a pozsonyi lakosságnak adományai nemcsak türethetővé tették a Klára-szüzek életét a pozsonyi kolostorban, hanem jelentékeny birtokokkal s tisztességes vagyonnal rendelkeztek; s fogadalmaik szigorú megtartása mellett csöndes magányukban, zajtalanul éltek; csak a templomi ájtatoskodás útján érintkeztek Pozsony lakosságával. Csöndes életüket 1515-ben nagyon érzékenyen megrázkódhatta egy nagy tűzveszély, a mely kolostorukat és templomukat érte, s azokat, de főleg a kolostort, nagyon megrongálta. Oly rossz állapotba jutott kolostoruk, hogy helyreállíttatása iránt a királynál, II. Ulászlónál kellett közbenjárniok, a ki azután oly módon segített helyzetükön, hogy a királyi harminczadból 1000 arany forintot fordított a kolostorépület helyreállítására. Pozsony városnak bökezűsége azonban akkor sem hagyta el a kedvelt apáczákat, mert, a mennyiben a király által adott összeg kevés volt, az itteni polgárság 150 arany forinttal járult a helyreigazítás költségeinek fedezéséhez,²⁾ s a kolostor újra felépült de, miként látni fogjuk, az épület az 1515-ki tűzvész alkalmával sokkal többet szenvedett, hogysen az igazítás valami nagyon segített volna rajta.

II. Ulászló tehetetlensége, II. Lajos erélytelensége, az olygarchia és a köznemesség önző versengése, tudjuk, országos és végzetteljes csapást mértek nemzetünkre 1526. augusztus 19-én a mohácsi mezőn. Mily csapás volt ez, mi minden semmisült meg e gyászos napon és e nap eseményei következtében azután később: annak a vázolója, azt hiszszük, teljesen fölösleges; valamint szükségtelen hosszasan magyaráznunk és bizonyítanunk azt, hogy ez országos csapás következményeit klarisszáink is súlyosan érezték. Még alig heverték ki a tűzvész által okozott bajokat, most, a mohácsi vész következtéseként, egy újabb járul az előbbenihez, mely még nyomasztóbbá teszi előbbeni különben sem kellemetes helyzetüket.

A törökök a mohácsi mezőről egyenest Budának tartottak, s tudjuk,

¹⁾ Pozsonyvárosi lvt. L. 24. N. 13.

²⁾ Rakovszky: Pressb. Zeit. 113. évf. 78. sz. A tűzvész azon alkalommal keletkezett, midőn a nevezett évben II. Ulászló, magyar-, Zsigmond, lengyel király és Miksa, német császár Pozsonyban kongresszust tartottak. A királyi konyhán véletlenül tűz ütött ki, mely oly hamar terjedt tovább, hogy oltásról szó sem lehetett, és a mely Pozsony nagy részét elhamvasztá. L. Rakovszky István: Adatok Pozsony történetéből. 16.

hogy azt elfoglalták, valamint ismeretes előttünk az a szomorú sors, a mely ez alkalommal Hunyadi-kori egykori műveltségünk még fennálló maradványait érte. A törökök részéről fenyegető veszedelem volt oka annak is, hogy az ó-budai ugyancsak sz. Klára-rendü apácák, legalább életüket megmentendő, biztosabb vidékre, Pozsonyba, klariszszaink kolostorába menekültek. De a különben is gyenge és rongált épület nem sokáig lehetett menedékhelye az ó-budai szüzeknek, sőt a mieink is kénytelenek voltak abból kiköltözni. E kiköltözködés a törököknek 1529-iki Magyarországon keresztül Bécs ellen intézett hadjáratával s Bécsnek ostromával függ össze, a midőn is az összes szüzek a törökök közeledésének hírére a bécsi uttól félrébb eső Nagy-Szombatba költöztek át s kolostorukat üresen hagyták.¹⁾ A Bécs ellen intézett hadjáratnak sorsa ismeretes; a bécsi polgárok hősie kitarásán megtörtött Szolimán seregeinek ereje, s kudarczczal végződött. Ámde Pozsony városa mégis sokat szenvedett a hadjárat által. A Duna-melléki várak és városok, — ezek között Pozsony — u. i. a törökök támadásától és a megostromlástól félvén, minden lehető megtettek, hogy a törökök esetleges ostromának sikeresen ellenállhassanak, s így történt, hogy I. Ferdinand király hadainak vezérei Pozsony város és a várfalainak megerősítése érdekében az alsóvárosban levő nagyszámú házat és ezek között két, a városon kívül fekvő templomot és két kórházat királyi rendeletre is leromboltak s a földdel egyenlővé tettek. A hadjárat alatt és a török elvonulása után pedig, minthogy a városban tartózkodó nagyszámú spanyol, német és cseh katonák közül sokan megbetegedtek, a város a klariszszaíknak elhagyott, üres kolostorát szegények kórházának akarta berendezni.²⁾ S ezt annyival inkább akarhatta, mivel a törököknek betörései hazánkba ez időben gyakrabban ismétlődtek s a klariszszaíkok évek mulva sem mertek régi lakóhelyükre visszatérni.

¹⁾ Rakovszky: Pressb. Zeit. i. h.

²⁾ I. Ferdinánd királynak 1540. augusztus 25-én Bécsben kelt és Pozsony városához intézett levelében erre vonatkozólag ezt olvassuk: „Dum retroactis disturbis temporibus de anno scilicet Domini 1529. immanissimum tyrannum turcarum Caesar, inclitum istud regnum Hungariae igne et ferro invadendo civitatem nostram Viennensem obsedisset, ascendendoque navalibus suis viribus dictam civitatem nostram Poseniensem, relictaque obsidione Viennensi descendendo eandem praeterisset, consiliarii bellici et capitanei nostri tunc temporis, ex speciali nostra commissione, in ipsa civitate nostra Poseniense praesidia agentes, timentes turcarum Caesarem iisdem navalibus suis viribus reversurum, quantum ad defensionem eiusdem civitatis nostrae Poseniensis attinisset solliciti et mature deliberantes, non solum domos quam plurimas, in suburbiis existentes, verum etiam duas ecclesias parochiales, et duo similiter hospitalia extra, attamen prope muros civitatis Poseniensis praefatae adjacentia dirui et solo adaequari fecissent, non habentes autem eo tunc commodum seu capacem aliquem locum pro pauperibus, pendentes ad salutem animarum ipsorum attinere, ne pauperes, quorum imprimis

A nyugodtabb idők beálltával, a nagyváradi békét követő első vagy második évben történhetett, hogy a Klára-szűzek pozsonyi konventjének egykori apátnője az elhagyott kolostorba visszatért, de ezt az 1515-ki tűzvész s a későbbi csapások következtében oly rossz karban találja, s az apácák távolléte alatt birtokaik és jövedelmeik is annyira megfogytak, hogy azok nem hogy az egész szerzetnek, de magának az apátnőnek ellátására is elégtelenek voltak,¹⁾ s mert továbbá az abban 1529. év előtt tartózkodó szűzeknek nagy része már különben is kihalt s az apátnő visszatérésekor súlyosan megbetegedett: maga az apátnő tehát halálos ágyán beleegyezett a város szándékaiba, hogy a kolostor szegény kórházzá átalakíttassék és berendeztessék. A kolostornak és birtokainak eredeti céljától és rendeltetésétől való illetlen eltérítése azonban nem ment könnyen, s Pozsony város polgársága első sorban a királyt, I. Ferdinándot kereste meg az iránt, hogy az kolostornak más célokra való fordításába, kórházzá való átalakításába beleegyezzenek s ez iránt a 30-as évek felé felségfolyamodványt is benyújtott. A folyamodványban egyebek között arra is hivatkozott a város, hogy a kolostornak kórházra való átalakítása annyival is inkább kívánatos, mert a török hadjáratok alatt régi kórházai részint az ellenség, részint az erődítések miatt elpusztultak s új kórházat most a város a kimerült pénzügyek miatt nem építhet.

A város kérelmére 1540. augusztus 25-én leérkezett a kedvező királyi válasz; I. Ferdinánd azon okból, hogy a kolostornak és az ahhoz tartozó birtokoknak amúgy sem szabad profán célokra fordíttatniok és mert a kolduló szegények sorsa nagyon szíven fekiüdt, megengedte a városnak, hogy a kolostor „*deinceps in pauperum mendicantium hospitium et receptaculum commutare, redditusque et proventus claustris eiusdem universos et singulos in usum in sustentationem commodiorem pauperum mendicantium convertere possint et valeant, hoc tamen specialiter adjecto, ut huic nostro consensui, concessioni, et permissioni regis etiam ecclesiasticae superioratis idest sanctissimi domini nostri Papae dispensatio accedi curetur.*“²⁾

A királyi beleegyezéshez tehát, a kolostor és birtokai eredeti intenciójának megváltoztatására vonatkozólag, a pápai helybenhagyásnak is kellett járulnia s Pozsony város buzgó utánjárásának köszönhető, hogy

tunc gentium nostrarum germanorum, hispanorum et bohemorum magna fuisset copia, fame et inedia perirent, haud vulgari sane pietatis zelo impulsi fuissent, hospitalia huiusmodi duo in unum commutare et ad coenobium claustris monialium divae Clarae virginis ordinis fratrum minorum sancti Francisci intra muros dictae civitatis nostrae Posoniensis existens, quod ipsae moniales virgines propter metum turcarum ad alia loca transmigrantes, vacuum dimisissent transferre.“ — Pozsonyvárosi levéltár. Lad. 18. Num. 3.

¹⁾ L. Ferdinánd királynak fentebbi levelét.

²⁾ Pozsonyvárosi levéltár. Lad. 18. Num. 3.

1542. okt. 17-én *Veralli Jeromos*, casertani püspök és III. Pál pápának ez idő szerinti bécsi követe, a pápa nevében az átalakításba beleegyezik,¹⁾ s még ez évben deczember 14-én Ferdinánd király újra elrendeli, hogy a kolostor szegény betegek kórházára átalakíttassék.²⁾ — Mellesleg megjegyezzük, hogy épenséggel sem csodálkozhatunk azon, hogy a város, a mely ez előtt az apácák oly nagy tisztelőjének mutatkozott, most egyszerre a városból való kiküszöböltetésükön fáradozik, ha meggondoljuk, hogy a XVI. század közepéről van szó, a mikor a reformatio már Európa-szerte számlálta hiveit, s a mikor is az új hit a régi katolikus intézmények iránti kegyeletet már megingatta.

Kolostorunkat csakugyan újabbi rendeltetésének át is adták, a midőn egy váratlan körülmény a városnak minden a kolostort illető terveit halomra döntötte. Az Ó-Budáról a törökök elől előbb Pozsonyba, innét pedig Nagyszombatba menekült klarisszák ugyanis, élükön Ilona apátnővel magukat a pozsonyi Klára-szűzek kihalása folytán a gazdátlanul maradt kolostor és az ahhoz tartozó birtokok törvényes örökösének tartván, a magyarországi Klára-rend nevében 1543-ban Pozsony városa ellen pert indítanak s ügyvédjükül *Valentinus Sarkewy de Fokthew*-t fogadják. A peres ügyet, mint illetékes bíró, Várday Pál, esztergami érsek 1543. február 26-án hozott ítéletével intézte el, még pedig Klára-szűzek javára. S hogy ez így történt, az kiváló érdeme az apácák ügyvédjének, a ki a per tárgyalása alkalmával az ügy érdekében következőképen argumentált: „Jóllehet a Klára-szűzek a kolostort a töröktől való félelem miatt odahagyták, s noha az apátnő visszatérvén, a halálos ágyon a kolostorról a város szándékai értelmében intézkedett is, ebből még épenséggel sem következik, hogy a kolostor más célokra felhasználható legyen. Ez ugyanis ellenkezik először a kánoni jogokkal, másodsor pedig III. Pál pápának ama határozataival, a melyek szerint: „*Ecclesia cuiusvis ordinis in alterum ordinem transferri et mutari sub gravissima poena et censuris ecclesiasticis interdicto habeatur.*“ A kolostor másként, mint az egész magyarországi Klára-rend megegyezésével más célokra be nem rendezhető, már pedig annak jelenlegi törvényes birtokosai, az ó-budai Klára-szűzek és azoknak apátnője ilyesvalamibe soha sem egyeztek és nem is egyezhettek. S noha a kolostornak szegények kórházává való átalakítása a király megegyezésével és a szent szék helybenhagyásával történt, e megegyezés és helybenhagyás mint jogtalan alapon nyugvó érvénytelen, s a kolostor az apácáknak, illetőleg eredeti rendeltetésének visszaadandó.“ Az érsek csakugyan a felhozott argumentumok értelmében oly formán hozta meg az ítéletet, hogy a kolostor az apácáknak visszaadandó,

¹⁾ U. o. L. 18. N. 4.

²⁾ U. o. L. 18. N. 5.

s a már ottlévő betegek és szegények más alkalmas helyre szállítandók.¹⁾

Klarisszáink a legrövidebb idő alatt át is költöznek a nekik megítélt kolostorba, s 1543. év végen, november 16-án már itt veszik át Lőrincz Farkas kanonok jelenletében az érseki ítéletlevelet.²⁾ Megjegyzendő azonban, hogy nem az egykori lakók tértek vissza; mert ezeknek legnagyobb része időközben kihalt, hanem az ó-budai konventnek Nagy-Szombatba menekült tagjai vették a kolostort birtokukba; s valószínű, hogy apátnőjük az átköltözés idejében Kalasnay Ilona, a kivel Ilona néven már a per tárgyalása alkalmával találkoztunk s a ki 1547-ben még mindig apátnő.³⁾

A csapás azonban, a mely Budának a törökök által 1541-ben történt elfoglalásával s a török uralomnak hazánkban való megszilárdulásával országunkra nehezedett, az újra megtelepedett szüzek életét is nagy mértékben megzavarta, s egyáltalában, valamiként az országból, úgy a kolostorból is eltűntek a béke és nyugalom napjai. S a viszonyok és idők csapásait klarisszáink annyival is súlyosabban érezték, mert lakóhelyük, a kolostor, szálamokra méltó állapotban volt.

Az új lakók mindamellett, úgy a hogy, elrendezkedtek; sőt azt látjuk, hogy az anyagiak tekintetében gyarapodnak is; mert 1571. márczius 18-án kiállított reverszálisuk szerint egy bizonyos Kestenbaum nevű szőlőt vettek, a melyért évenként a városnak 5 magyar forintot tartoztak fizetni.⁴⁾

A város különben daczára a nálunk mindinkább terjedő új hitnek, a klarisszákkal szemben többször tanusított nagylelkűségében s bőkezű adakozásában nem fogyatkozott meg, sőt 1581-ben újabban is éreztette jóakarátát. Ez évben ugyanis a szüzek, tekintettel kolostoruknak alkalmatlan és főleg szűk voltára, a városhoz, egy a kolostorukon kívül, éjszaki irányban (a Domb-utcának a Klarissza-utcza felé eső végén) elterülő, de azzal érintkező s bizonyos Kirchdorfer Ferenc házából jövő csatornáig terjedő üres teleknek átengedése iránt kérelmet nyújtottak be. S minthogy megrongált kolostoruk falain belül alkalmas kertjük nem volt, arra is kérték a várost, hogy az említett csatornán túl egészen a várost körülvevő falakig terjedő üres telket (a mai Domb-utcza és a Klarissza-

¹⁾ U. o. L. 18. Nr. 6. — Az érseknek ítéletlevele egy több papirosivból összeállított igen nagy oklevél, mely az egész pert részleteivel együtt tartalmazza.

²⁾ U. o. Protocollum actionale 1539—1548. p. 143.

³⁾ A városi levéltárban levő egy 1547. december 22-én kelt és „Löffler“-féle szőlőre vonatkozó utalványban a következőket olvassuk: „Ego Virgo Helena Calasnaj Abatisza (igy) zu (igy) Claustro sanctae Mariae Magdalena. Et ego virgo Caterina (igy) accepatrix et expensatrix ejusdem Claustri.“ — Lad. 23. Num. 32. e.

⁴⁾ Városi levéltár. L. 18. Num. 11.

utcának sarkán lévő Klarissza-utca 7. szám alatti házhely, a melyen túl a városfal állott) kerti helyiségül szintén engedje át nekik. A város tanácsa nagylelkűen beleegyezett az átengedésbe, az egyezés a kolostor apátnője és a város között 1581. június 22-én csakugyan létre is jött, a klarisszák a kért telkeket megkapták. Az átvételről szóló reverszáliban Ilona az akkori apátnő, a rend nevében a következőket mondja: Quam benevolam collationem omni gratitudine suscipimus solemniter stipulantes, nos hanc eorum (t. i. civium) benevolam concessionem observaturas et super prima areae parte monasterio contigua ac ad canalem sese extendente aedificaturas, ne ipsi civitatis et vicinorum aedibus, earum liminibus ac aliis servitutum praerogativis officiamus, neve ipsum canalem transgrediamur aut impediamus, sed in pristinae structurae vestigiis nos contineamus. Alteram vero particulam trans canalem manente prioris meatus servitute pro horto seu area ita conservaturas et loco sepium in fundamento muro, super terram vero *pariete tabulata* inclusuras et ad ipsorum dominorum placitum ita culturas, usuras atque fruituras, ut nihil sine legitimo dictorum N. iudicis magistri civium ac juratorum consensu et voluntate, praecedentibusque literis nostris reversalibus vel a successoribus nostris, vel a nobis superinde aedificetur, sed eosdem N. iudicem magistrum civium ac juratos cives ratione dictarum particularum areae pro veris et legitimis dominis proprietariis et collatoribus agnaturas atque praedicaturas.¹⁾

A kolostor megnagyobbításából, a melyről az idézett sorokban szó van, ezúttal semmi sem lett, a minek megtörténte pedig annyival is kívánatosabb lett volna a szüzekre nézve, mert 1590-ben egy újabb tűzvész áldozata lesz kolostoruk,²⁾ s mert a kolostor lakói 1614-ben megszorodtak. A dunai margitszigeti domonkos-rendi apácák ugyanis 1541-ben, midőn Budát a törökök elfoglalták, a szigetről a török veszély elől elmenekültek s előbb Nagy-Váradra, majd 1567-ben Nagy-Szombatba költöztek,³⁾ s itt életük tisztességes föntartására Miksa királytól 1572. október 14-én a nyitrai megyei és a *kolosi* apátságához tartozó *Nagy-Kolos*, *Kis-Kolos* és *Laczho* községeket kapták.⁴⁾ Nagy-Szombatban egészen

1) Városi levéltár. Lad. 23. N. 32. d.

2) A tűz ezúttal magában a kolostorban keletkezett, a miként erről egy, a mai Ventur-utcában, 18. szám alatt levő ház homlokzatába helyezett márvány-tábla hibás felirata tanuskodik. „*Incendio A. MDXC. in Coenobio S. Clarae XXVII. Julii orto domus haec maxima cum civitatis parte conflagrata A. MDXCII. restaurata est a Christ. Schüter.*“

3) Sigismundus Ferrarius: De rebus et gestis Hung. provinciae. ordinis Praedicatorum Viennae 1637. P. 4. Cap. V: p. 545. — Bél M.: Notitia Hung. nov. T. II. p. 32—33. — Törs Kálmán Margit-sziget. Pest 1872. 35.

4) Ferrarius: Idézett műve 546—548. ll.-in közli Miksa királynak erre vonatkozó donacionális levelét.

1614-ig tartózkodtak, a mikor is — miként Ferrarius írja — „majoribus agentibus, urgentibusque, etsi nolentes, reluctantes, Deumque obstantes, injuriam se pati, adeoque exturbatae verius, quam eductae, Posonium denique ad Clarissarum Monasterium cum rebus suis deportatae fuere.“ A vendégeket, kik más holmijok között egykori rendtársuk, Margit szűznek, IV. Béla királyunk szent életű leányának tetemeit is magukkal hozták, itt szíves fogadtatásra találtak s csakhamar annyira megbarátkoztak a klariszszaak életviszonyaival, hogy lassankint a Klára-rendbe olvadtak, miután a megkivántató újabb fogadalmat letették. És e beolvadás klariszszaínkra nézve, bár megrongált és szűk kolostorukra való tekintetből a szűzeknek megszaporodása némi kényelmetlenséggel járt, annyiban mégis jó hatásu volt, hogy a kolostor lakóinak tekintélyét, mivel abban a szentéletű Margit szűznek ereklyéi őriztettek, a lakosság szemében nagyban emelte, s talán nem lesz érdektelen, ha az ereklyékre vonatkozólag, a mennyiben ezek épületünk egykori birtokosainak tulajdonát képezték, egyet-mást itt elmondunk.

Az ereklyéket, melyeket 1638-ban *Ferrarius* még itt látott s kezeivel érintett, a kolostor templomának sekrestyéjében egy fülkében őrizték, s ekkor még megvolt a koponya, gazdagon hímzett pártával s ezen felirattal: „Caput Beatae Margaritae Virginis Filiae Belae Quarti Regis Hungariae.“ Megvoltak továbbá még a kar-, láb- és a gerinczsontok, valamint a ruha: fehér apáczaöltöny, előkötővel, „scapulare“-val, deréktartó tunika, két ujjnyi széles szegekkel ellátott „cilicium,“ melylyel testét övözte, továbbá hálósövetű fátyol, ostor az önsanyargatáshoz és vessződara-bocskák.¹⁾ — Hová lettek a kolostorunkból, illetőleg templomából az ereklyék? mikor tűntek el? — az iránt elágazók a vélemények. Némelyek szerint a testnek most is Budán kell lennie, — Budának 1686-ban történt visszafoglalása után a Pozsonyból Budára költözött néhány klariszszaának, itt, az Uriutcában levő s Margit tiszteletére épült templomában, mely tele van a reá emlékeztető ereklyékkal.²⁾ Mások szerint a testet visszahozták Budára s onnan 1729-ben átszállították Pestre, a Károlyi gróf által számukra szerzett kolostorba (a mostani kir. zálogház). II. József eltörölvén a zárdákat s vagyonukat lefoglalván, az apáczaak vagyonaórl leltárt vétetett föl, melyben a tetemek fel vannak említve; de ezek a zavarban elvesztek s a csontokon valószínűleg megosztottak.³⁾

Maguk a domonkos-rendi apáczaak, kik a klariszszaakba olvadtak, itt továbbra, a mennyire a megrongált és szűk kolostor körülményei engedték, nyugodtan töltötték életük hátra lévő napjait, mig nem az idő

¹⁾ Ferrarius: I. m. P. 2. C. 20. p. 328—330.

²⁾ Törs K.: I. m. 35—36.

³⁾ U. i. 36. l. 2. jegyzet.

folyásával lassankint kihaltak. Az utolsó margitszigeti apácza 1637-ben halt meg Pozsonyban, s ilyen formán „azt az igen híres domonkos-rendi szerzetet, — ugymond Bél — melynek Margit, IV. Béla leánya oly nagy dísze volt, itt a Klára-szűzek kolostorában temették el.“¹⁾

A domonkos rendi apáczáknak Pozsonyba való átköltözködése csak siettethette a Klára-szűzeknek régóta táplált szándékát megrongált kolostoruk épületének alapos kijavittatása és megnagyobbítása iránt, a mire nézve, úgy látszik, már a XVI. századnak első tizedében, 1610—1612 táján tehettek lépéseket az akkor uralkodó II. Mátyás királynál. Oda irányult pedig kérelmük, hogy engedtessek meg nekik a város által valamely kolostorukkal szomszédos polgári háznak a kolostor megnagyobbítása érdekében való kisajátítása, illetőleg megvétele. S úgy látszik, hogy kérelmükkel a királynál célzott értek, mert II. Mátyás 1613. április hó 5-én meghagyja a városnak, hogy miután ő (t. i. a király) némely a klariszszák kolostorával szomszédos házak kisajátításába beleegyezett, és ez ügyben már biztosokat is kirendelt, utasítja a város tanácsát, hogy a királyi tárnokmester, Hethési Pethe László által kijelölt időben és helyen a királyi biztosok előtt megjelenjék, s hozzon magával ácsokat és kőmiveseket, a kik a kisajátítandó házak árának meghatározásánál meghallgatandók lesznek.²⁾

A király által kiküldött biztosok rövid idő alatt eljárnak megbízásukban, s az apácza-kolostor megnagyobbítására és így a kisajátításra is legalkalmasabb háznak a Káptalan-utczában lévő s a kolostorral tözsomszédos és azzal érintkező házat találták, a melynek akkori birtokosa Stecher Boldizsár, városi polgár és pékmester és özvegy Buchheim Regina volt.³⁾

A ház ki volt szemelve, épen alkalmas helyen, tözsomszédóságában a kolostornak, a királyi beleegyezés is meg volt már, a mikor egyszerre csak előáll a tulajdonos Stecher Boltizsár és Buchheim Regina s a városhoz intézett folyamodásukban arra kéri azt, hogy a városnak a polgárok tulajdonjogát védő kiváltságainál s hatalmával fogva a kisajátítást akadályozza meg.⁴⁾ A város magáévá tevéen egyik polgárának ügyét, s nehogy az erőszak színezetével járó kisajátítás a jövőre nézve precedens példa gyanánt szolgáljon, mindjárt a kisajátításra vonatkozó meghagyásnak vétele után, 1613. áprilisban felségfolyamodványt nyújtott be, melyet Schempi János és Kögel István pozsonyi polgárok személyesen vittek

1) Notitia Hung. nov. T. I. 590.

2) Városi llt. L. 35. Nr. 23.

3) Városi lvt. Lad. 46. Fasciculus G. Num. 10. b. A szóbanforgó Stecher-féle ház a mai Káptalan-utczában levő 16. számú ház helyén állott.

4) Városi lvt. L. 46. F. G. N. 5.

el Bécsbe II. Mátyáshoz.¹⁾ A folyamodványban a város, municipális jogaira hivatkozva, kérte a királyt, hogy mivel e kisajátítás a város polgárainak tulajdonjogát sérti s veszedelmes preczedenst képezne a jövőre nézve, az erre vonatkozó rendeletet vonná vissza, hogy a városnak prerogatív jogai épségben maradjanak. A felhozott okok azonban nem térítették el szándékától a királyt, s a város kérelmét visszautasította és meghagyta a tárnokmesteri széknek, hogy elhatározásának a várossal szemben az apácák érdekében foganatot szerezzen. Ugyanezzel a kéréssel járultak maguk az apácák a tárnoki szék elé, a mely tehát a királyi meghagyáshoz képest többször is felszólította a város tanácsát, hogy a felség akaratának mielőbb vesse magát alá. Látván tehát Pozsony városa, hogy ügye a király előtt veszve van, maga is törvényes bírójához, a tárnokmesteri székhez fordult, s a maga érdekeinek védelmére 1614. április végén következő folyamodó felterjesztést intézett a nevezett székhez, és egyszersmind a királyhoz is:

Spectabiles Magnifici et Generosi Domini Patroni nobis observantissimi.

Decretum sacrae Cesareae Regiaeque Majestatis Domini nostri clementissimi die 5-a aprilis anni proxime elapsi 1613. de quibusdam domibus civilibus clauastro Sanctimonialium hic degentium adjacentibus applicandis humillime accepimus, ad quod etiam tum demisso scripto Majestatem suam informavimus. Etsi vero sperabamus dictas virgines Sanctimoniales intellectis rationibus et miserorum civium, quos haec res tangit, quaerelis, a proposito discessuras, quia tamen paucis ab hinc diebus ad earundem instantiam speciales magnificae ac generosae dominationes vestrae nobis iterum commiserunt, ut negotium hoc effectui daremus, necessitas extrema nos induxit specialibus, magnificis ac generosis dominationibus vestris in quo statu res versetur, et cur id quod postulatur civitati impossibile sit, iterum humiliter exponere.

*Quandoquidem res haec privilegia civitatis inprimis concernit, et in nostra videlicet iudicis et juratorum civium potestate non est, alicujus civis domum contra voluntatem aestimare, ad venditionem cogere, et alteri tradere, ob id **Centumviros** seu nominatos cives ut vocant, primum convocavimus, hocque negotium ipsis proposuimus, qui responderunt rem esse maximi momenti, quae totam spectaret civitatis communitatem. Quia vero propediem instaret festum D. Georgii, quo tota communitas ad electionem et confirmationem magistratus, aliaque commune reipublicae bonum attinentia disponenda conventura esset, videri ipsis causam hanc eo usque differendam esse. Quo responso etiam speciales magnificae et generosae dominationes vestrae tum temporis acquieverunt.*

Congregata itaque ut dictum pro more antiquo sequenti post constitutionem

¹⁾ U. i. L. 46. F. G. N. 18.

magistratus die tota civium communitate, per dominum magistrum civium negotium hoc juxta commissionem dominationum vestrorum propositum est. Cumque civis iste, qui domum vendere debet supplicem libellum exhibuisset, petiissetque se in domo sua conservari, communitas perlecto scripto, postulavit, ut singulorum vota superinde colligerentur, quod ubi factum, omnes uno ore instituunt, ut civis iste cum reliquis vicinis suis in jurebus suis possessionariis conservetur, ob sequentes graves rationes:

Primo: Quod in hac libera regiaque civitate nemo civium, nisi ob grande delictum ad aestimationem et venditionem bonorum cogi possit.

Secundo: Cum extra hanc domum, et *aliae adhuc duae canonicales* ¹⁾ et claustro virginum monialium itidem contiguae per ipsas postulantur sibi applicandae, venerabile autem capitulum hisce domibus suis prius cedere non velit, nisi viceversa ipsis capitularibus aliae duae vicinae civium domus commodaeque habitationes assignentur. Neminem ex vicinis civibus esse, qui se invitum ad id compelli sit passurus, ut bona a majoribus et parentibus acquisita longoque tempore jam possessa alteri divendat, vel ex eo quod aliae domus vendibiles non ita obviae sint, et difficile sit hospitia pretio conducere et inquilinum agere, cum quis propria habitatione frui possit.

Tertio: Quod hac domorum abalienatione et imminutione pariter et civium numerus decresceret et per hoc et contributiones, taxae civiles, aliaque regni onera et labores publici ad conservationem civitatis necessarij et propemodum continui minutiones et debiliores redderentur.

Quarto: Quod civitas alias per se satis angustis limitibus intra moenia clauderetur. Siquidem monasterium S. Francisci et hoc S. Clarae cum templis, scholis locisque sacris nec non aula archiepiscopalis, platea capitularium et canonicorum fratrumque eremitarum aedibus majorem fere civitatis ambitum complecterentur.

Quinto: Tempore congregationis generalis omnes civium domus pro *quarteriis* et hospitij regnicolarum aulaeque suae majestatis officialium et ministrorum occupari, a quo onere dicta loca omnia haberentur exempta. E contra (sic) ipsos cives incolas in angusto aliquo angulo domus suae cum liberis et familia sua quasi constrictos et coarctatos quasilibet molestias (ut manifeste constat) perferre oportere, tum etiam quod praeter haec loca consecrata non paucae sunt magnatum et nobilium spesiosae domus Indiesque plures coëmantur, quae per ipsos possessores plerumque nonnisi generalis dietae tempore, aut quando judicia octavalia celebrantur inhabitari solerent, quo tempore nulli alteri hospitia in illis concederent, unde id, quod ipsi portare onus recusarent, ad pauperos cives duplicato redundaret.

Sexto: Quod virgines istae Sanctimoniales ante hac inde a fundatione

¹⁾ Az itt említett káptalani házak a Káptalan-utczában levő manap 18. számú telken s a peres ügy tárgyát képező Stecher-féle ház szomszédságában állottak.

claustris semper pacificae et suis antiquis limitibus contentae dixissent neque unquam hactenus tale quid, quod in derogamen manifestumque civitatis damnum cessisset moliri et attentare ausae fuissent.

Septimo: Quod ejusmodi civium domus coenobiis et locis sacris semel applicatae nullo unquam amplius tempore ad civitatis iurisdictionem redeunt. Quippe quod moniales istae eo solum fine pro domibus hisce laborent, totiesque suam majestatem et speciales magnificas ac generosas dominationes vestras molestent, ut dirutis ad fundamentum usque hisce civium aedibus ex ea parte quae plateam capitulariam spectat se circa circum muro claudere, intusque locum sepulturae (quem tamen antea sat commodum habent) parare, hortumque plantare possunt, prout et reliquam partem adjacentem, utpote domum *scholae germanicae*¹⁾ simili modo sibi applicare in proposito habent.

Denique: Quod periculo hostili ingruente ejusmodi religiosae a civitate discedere solerent, afflictis civibus et inhabitatoribus, cives interea **pro patriae defensione** cum vitae fortunarumque discrimine permanere tenentur, quemadmodum in proxime praeteritis regni disturbiis satis videre fuit, ubi nulla domus quantumvis exigua etiam in suburbiis inventa est, in qua viginti plus minus milites cum ingenti civium damno et devastatione rerum suarum non fuissent collocati.

Hisce et aliis rationibus propositis et recensitis ad obnixam et indefessam totius communitatis congregatae petitionem nos quoque iudex et jurati conjunctis votis et praecibus, speciales, magnificas et generosas dominationes vestras humiliter exoramus et obtestamur, velint sapienti suo iudicio haec omnia gratiose ponderare et cum ipsaemet afflictum et angustum hujus civitatis statum et damna, conflagrationes, inundationes, miserias et paupertatem suis oculis videant, sciant exploratissimamque habeant, apud praelibatam suam majestatem caesaream regiamque partes suas interponere, quo civitas haec instar aliorum regnicolarum in iuribus et immunitatibus suis antiquis conservata et in posterum ea, quae imponuntur onera, contributiones, labores, ut fideles subditos decet, praestare et sufferre valeat. Id quod humilibus servitiis et praecibus ad Deum assidue fuis repropomeri studebimus. In reliquo nos humiliter in earumdem gratiam commendantes.

*Specialium magnificarum ac generosarum dominationum vestrarum
humiles et addictissimi*

N.

*Judex, Magister civium jurati cives, nec non universa
utriusque nationis communitas civitatis Posoniensis.*²⁾

¹⁾ A *scholae germanicae*, német iskolák, mint szintén a magyar iskolák a mai Domb-utczában voltak azon telken, a melyen ma a 3. szám allati ház áll s a mely házak a kolostorral szintén határosak voltak. — L. Beschreibung der königl. ung. Haupt-, Frei- und Krönungsstadt Pressburg. I. Theil. Pressburg 1779. (?) 28—30.

²⁾ Városi lvt. L. 46. F. G. N. 3. — A minden tekintetben érdekes és fontos okirat

A város érdekeit oly meggyőző erővel védő most közölt folyamodásnak sem a király előtt, sem a tárnokmesteri szék előtt nem lett semmi sikere. A király 1614. december 24-én kelt leiratában, fentartván a kisajátításra vonatkozó határozatát, ujlag utasítja a várost annak mielőbbi végrehajtására, mely ujabb leiratából egyszersmind az is kitűnik, hogy a klariszszák kolostora oly szánandólag rossz állapotban volt, hogy már összeroskadásától lehetett tartani; és hogy ennél fogva az apácák helyzetén segíteni valamiképp okvetetlenül kellett. A leiratban ugyanis a következőket olvassuk: „— — idem claustrum alias iam *satis ruinosum et exigua circumferentia terminatum*, ni eidem tempestive succuratur, ob *subterraneae concurrentis aquae impetum et murorum vetustatem* aliasque incommoditates *collabi necesse sit.*“ A kisajátítás keresztül vitelét tehát most a király annál erélyesebben sürgeti, mert abból sem a várost sem Stecher Boldizsárt kár nem éri, mivelhogy az apácák készek a háznak árát megtéríteni.¹⁾

A városhoz intézett ezen leirattal egyidejűleg II. Mátyás a tárnokmesteri széket is felszólította, hogy a kisajátítandó Stecher-féle ház ügyében a városnál minél előbb járjon el, s oda fordultak az apácák külön is kérelmükkel, s miután a városnak folyamodásában felhozott nehézségekre pontonként válaszoltak, kéri a tárnokmestert, hogy a királyi meghagyásnak minél előbb szerezzen fogamatot.²⁾ A tárnoki szék tehát, engedve a királyi meghagyásnak s az apácák kérelmének 1615. februárius 5-én,³⁾ s ujlag ugyanezen hó 28-án⁴⁾ ismételve és mind erélyesebben utasítja a várost, hogy a király akaratának magát alávesse, s minthogy az időközben elhalt Stecher Boldizsárnak özvegye a maga részéről hajlandó volt az apácákkal való békés kiegyezésre, 1615. márczius 16-án tehát megnyugodott a város is abban, hogy az apácák a kérdéses házat 600 magyar forintért megvehessék, de kikötötte, hogy a kitett ár megbízható polgárok kezeibe letétessek (modernis possessoribus deponatur).⁵⁾

Az ügy ilyen formán békés kiegyenlítést nyert, mely már csak királyi megerősítésre várt. A város azonban, hogy magát a mostanihoz hasonló minden más eset ellen megóvja, a létrejött egyezség, helybenhagyását kérelmező s a királyhoz intézett folyamodásában kérte ő fel-

kézzel foghatólag mutatja azt, miként változtatta meg a reformatio a polgárság régi közszellemét, s illusztrálja a város akkori állapotát.

1) U. i. L. 38. F. 2. N. 3. 10.

2) U. i. L. 46. F. G. N. 23.

3) U. i. L. 46. F. G. N. 9.

4) U. i. L. 46. F. G. N. 2.

5) U. i. L. 46. F. G. N. 7.

ségét, hogy 1. térítse meg a Stecher-féle és egy más kanonoki ház után a városnak járó 18 forintnyi adót; 2. biztosítsa a várost az iránt, hogy soha ezentúl senkinek kérésére a mostanihoz hasonló kisajátításba bele nem egyez; és 3. hogy a kisajátított Stecher-féle házért a városnak valamelyik a Stecher-féle házon túl fekvő káptalani házzal fogja kárát pótolni. A király mindezek iránt a várost megnyugtatóván és biztosítván 1615. május 2-án kelt leiratában a létrejött kiegyezést megerősíti ¹⁾ s az apácák birtokukba vehették a házat.

Vehették, — de még sem vették.

A 17. század második tizedében kitört nagy európai válság, a harminczéves háboru mozgalmi, hazánkat sem hagyták érintetlenül. A cseh felkelés hírére, tudjuk, a zseniális Bethlen Gábor is fegyvert fog, rövid idő alatt egész Felső-Magyarországot elfoglalja s Pozsony is kitérje kapuit hajdúi és lovasai előtt. A háborus időkben nemcsak hogy nem vehették birtokukba a részükre most már biztosított házat, hanem még a háboruk veszélyei elől is menekülniök kellett, sőt az a csapás is érte őket, hogy Bethlen Gábor lefoglalván a katolikus szerzetek s ezek között a klarisszák birtokait, az azoknak tulajdonát képező Alsó- és Felső-János Csepel-szigeti községeket 1620. januárius 13-án Schrembter János nevű pozsonyi polgárnak 600 tallérért eladja.²⁾ Ugyanekkor pusztult el, illetőleg ment át idegen tulajdonba szüzeinknek egy a városon kívül (a mai „Apácza-pályá“-nak nevezett utca táján ³⁾ lévő háza, majorsága és kertje. S mikor azután a békésebb idők beálltával a különben is szűk és roskadozó állapotban lévő kolostorukba visszatértek, minthogy majorjuk elvesztésével cselédjeiket, marháikat s egyéb holmijokat máshová el nem helyezhették, annyira szűk lett lakásuk, hogy cselédjeik és barmaik alkalmas helyiségnek hiánya miatt télen és nyáron a kolostornak udvarán szabad ég alatt voltak kénytelenek tartózkodni. Ilyetén siralmas helyzetükben, mivelhogy a város tanácsához a pozsonyi káptalan útján intézett kérelmeik a városon kívül fekvő egykori birtokaik visszaadása, illetőleg visszavásárlása iránt sikertelenek maradtak, 1627-ben Eszterházy Miklós nádorhoz és királyi helytartóhoz fordultak segedelemért. A nádor belátván a szüzek nyomasztó és tűrhetetlen állapotát, 1627. márczius 20-án kelt levelében felszólítja a várost, hogy régi kertjük és majorságuk helyén, a mely akkorában elhagyatott üres telek volt, jelöljön ki számukra alkalmas

¹⁾ U. i. L. 46. F. G. N. 10.

²⁾ U. i. L. 32. N. 7.

³⁾ Az „Apácza pályá“-nak nevezett utca helyén az időben majorságok és szőlő-kertek voltak; olyan szőlő-kertek, a melyekben a tulajdonosok tetszés szerinti időben szüretelhettek. A pozsonyi német köznyelvben az itt lévő szőlő-kerteknek „Point“ volt a neve.

helyet, a melyre az apácák új gazdasági épületet emelhessenek s a melyért majd a városnak illető bért fizetni kötelesek lesznek. „
antequam — úgymond tovább a nádor levelében — *ad alia media devenimus*, placuit prius amicabiliter requirere dominationes vestras et etiam commonere, ne sacratis Deo virginibus obstaculum frivolis praetextibus et causis ponere velint. Hanc nostram admonitionem speramus apud dominationes vestras *etiam suum pondus habituras.*“¹⁾

Ezen „amicabilis“, de egyszersmind nyomatékos közbenjárásnak lett is eredménye; mert a város csakhamar túltette magát a majorsági területnek megvásárlása ellen eddig támasztott nehézségeken s beleegyezett, hogy az apácák egykori gazdasági épületeik környékén az u. n. „Nunnenberg“-en (Nonnen-Bahn) egy telket és azon egy házat majorsági épületnek vehessenek; a vételt azonban a következő föltételekhez kötötte:

1. Hogy az a város régi privilégiumainak és szabadságainak minden sérelme nélkül történjék, és azzal soha sem az apácák, sem bármely más egyházi testületek vissza ne éljenek.

2. Hogy a megvétel által a város jövedelmein csorba ne essék, az apácáknak, hasonlóan más polgári telkek és házak tulajdonosaihoz, a megvett telek és ház után járó mindenféle terheket, illetékeket és adókat minden vonakodás nélkül kell viselniök.

3. Marhákat e gazdasági telken az apácák csak oly számban tarthatnak, mint más polgárok; a mennyiben e számon túl akarnak terjeszkedni, eziránt a várostól, illetőleg annak tanácsától engedélyt kell kérniök.

4. Ha az apácák a telek és a ház után járó évi bért (miként egy későbbi számadásból látható évenként 2 frt. 20 denárt,)²⁾ fizetni nem akarnák, vagy ezt tenni elmulasztanak, a városnak joga legyen, hogy a telket és a házat, úgyszintén az azokban eszközölt beruházásokat megbecsültesse, s a becslési árnak megfizetése után az egész gazdaságot saját tulajdonába vehesse, anélkül, hogy ez ellen a szüzek valami jogorvoslattal élhetnének.

5. A szerződésnek fentebb közölt pontjai az apácza-kolostorra, illetőleg annak vezetőire nézve minden időben érvényesek.³⁾

E gazdasági épületnek megvétele azonban csak annyiban segített a klarisszák helyzetén, hogy cselédjeiket és barmaikat alkalmas épületben elhelyezhették, maguknak azonban a kolostor falain belül még mindig a régi bajokkal kellett küzdeniök. Roskadozó falak, szűk és

¹⁾ Városi levéltár. L. 35. N. 22.

²⁾ Városi levéltár. Protocollum actionale. 1688 — 1693. pag. 242.

³⁾ Városi levéltár. L. 46. F. G. N. 20.

nedves helyiségek épenséggel sem valami irigylendővé tették reájok nézve a kolostori tartózkodást. Ezen is kellett segíteni. De hogyan? A város, mivelhogy az 1615-ben II. Mátyás királytól nyert jogukat a Stecher-féle ház kisajátítására nézve a háborus idők beálltával nem érvényesítették, 1630 táján, midőn ez iránt ujlag lépést tettek, halani sem akart a kisajátításról, sőt az ellen most újabb nehézségeket támasztott. Végre is nem maradt más hátra, mint újra a királyhoz, az akkor uralkodó II. Ferdinándhoz fordulniok, hogy a Stecher-féle háznak megvétele iránt már egyizben jogos erejüvé emelkedett szerződésnek a városnál fogamatot szerezzon, — s újra megindult a sok huza-vonával járó per a város és a szűzek között. Az apácák felség-folyamodására,¹⁾ melyben kéri a királyt, hogy a már részökre megítélt háznak számukra való megvétele az ezt akadályozni akaró városnál sürgesse meg, 1630. május 12-én II. Ferdinánd felszólítja az akkori tárnokmestert, Alsó-Lendvai Bánffy Kristof grófot, hogy a kisajátítás ügyében haladéktalanul járjon közben a városnál,²⁾ s ugyanez év és hó 15-én Ferenczffy Lőrincz a király meghagyásából magát Pozsony városát is felszólítja, hogy a kisajátítás ellen ne gördítsen semmiféle akadályt;³⁾ s 1631 márczius 6-án Bécsben kelt levelében II. Ferdinánd király ujlag közben jár a városnál a szűzek ügyében.⁴⁾ A város azonban úgy a királyi parancsnak, mint a tárnokmesteri szék felszólításának makacsul ellenszegült, sőt a maga részéről is a tárnokmesteri székhez s a királyhoz benyújtott feliratában ujlag kifejtette az okokat, a melyek miatt a Stecher-ház kisajátításába beleegyezni vonakodik. Az okok ugyanazok, a melyeket a városnak 1614. aprilis hóban a tárnoki székhez intézett folyamodó felterjesztésében láttunk, a melyekhez most még egy újabbat csatolt, még pedig (jellemző voltánál fogva szószerint közöljük) a következőt:

*„Quod ex ea parte, ubi S. Moniales istae claustrum ampliare satagunt, civitas haec, (ut ad oculum patet) vel maxime denudata, et periculis exposita sit. Magna enim pars moenium introrsum collapsa, fossae angustae et ob editiorem versus arcem situm aquis destituta ita, ut eo loci vel maxime defensione indigeat, quod in praeteritis disturbis satis videre fuit, quando hostis plurimum eo versus, qua civitas monti arcis adjacet ingruebat; unde timendum, quod si locum istum, — quem Abbatissa alto muro cingere et claustro applicare intendit, hostis, (quod **Deus** avertat) superato muro (qui angiporto tantum inter claustrum distinctus est) potiretur non solum ab arce nihil damni sit passurus, sed etiam reliquam civitatis partem ex hoc loco*

¹⁾ U. i. L. 46. F. G. N. 1.

²⁾ Városi lvtl. L. 46. F. G. N. 31. a.

³⁾ U. i. L. 49. F. G. N. 31. b.

⁴⁾ U. i. L. 46. F. G. N. 24.

inter fortalitii munito, facile sit expugnaturus inque suam potestatem redacturus."¹⁾

Előre látható volt azonban, hogy a város folyamódásainak semmi sikere nem lesz, s ezek csak arra szolgáltak, hogy a kisajátítást késleltessék. És csakugyan sikerült Pozsony városának a pert évek hosszú során keresztül húzni, mely halasztásnak főleg szűzeink érezték káros következéseit. Pedig hogy mennyire kétségbeejtő volt helyzetük szűk kolostoruk falai között, s hogy a kisajátításnak mielőbbi végrehajtása mennyire kívánatos volt reájok nézve, az leginkább kitűnik a kolostor akkori apátnőjének Pókateleki Kondé Katalinnak egyik 1633. május 3-án Bánffy Kristóf grófhhoz intézett szinte megható hangú magyar nyelven írt leveléből, melyet úgy is, mint e pörnek egyik érdekes aktáját, s mint nyelvészeti érdekességet szóról-szóra adunk a következőkben:

Jézus Mária

Tekintetes urunk és kegies patronus Attiánk

Alazatos Isteni imatsagomnak Aianlassa vtan kivanok az vr Isten-től Nağodnak io Egeseget szerencies bodog hoszu ellettet Aszoniomal ö Nağaval es szerelmes giermekivel egietemben.

Edes Nağos Vram, az Vr Istenert nekünk Nağod megh bociasson hogi esmeretlennek leven illien bizvast es giakorta busittiuk Nağodat. de bizvan az Nağod kegies Attiai voltaban meliet mi tölünk is szegin szerzetesektől megh nem vonszon kiirt az Istennek böseges aldassa leszen Nağodon, mi oli remensegel vagiunk hogi most Nağod veget szakaszthatia az dolognak, es ebből mi nalunk Nağodnak nagi emlekezete leszen telies eletunkben. — ha megh lattia Nağod minemü kicin heli az az haz kiirt eni üdötől fogvast köniörgunk megh esik szive raitunk. holot nem haszontalan dologra vagi külsső haszonert hanem Clastromunknak megh bővitesere es epületire keryük, hogi az vr Istent alkalmasban szolgálhasunk magukert es mindenekert kivalt kepen velünk io tönökert es imadsaginkal az becsülletes varosnak több iot nierünk hogi nem az az kis heli tene. Alazatosan köniörgök Nağodnak mint kegies Attiánk-nak, Nağod, es most (más?) fő emreknek (sic!) jelen letekben ugian az egi alut böciultesek megh. mert kepes arat keszek vagiunk leteni hogi eből is ne halagion az dolog, ha Nağod kegies akarattia leszen enis nemeli böczületes patereket küldök oda mikor Nağod az haz latni megien. az kik eleiben agiak Nağodnak szükseges voltat az dolognak es epületünk-

¹⁾ U. i. L. 46. F. G. N. 27.

nek rendit ha megh tudhatom ideyet az Nağod ertunk valo faradsaganak melet miis Isteni imadsagunkal megh szolgálunk Nağodnak Ezel Istenek oltalmaban Aianlom Nağodat irtam posoniban M. Magdolna Clastromban 3. majj 1633.

Nağodnak Alazatos Isten imado szolgáló leijania

Katharina Conde

Posoni es Vasarhelli Abbsa m. p.

Kivül: Az Tekéntetes es Nağos Gróff Vrnak. Bamffy Christoph urunknak etc. nekünk bizodalmas Patronus urunknak.¹⁾

A kolostor lakóinak sanyarú helyzetén Bánffy Kristóf gróf, tárnokmester ujolag is megindulván, 1633. julius 1-én ismétlőleg felszólítja Pozsony városát, hogy a kisajátítás elleni replikáját mielébb terjessze föl,²⁾ a mit az meg is tesz, ragaszkodván azokhoz, a miket 1614. és 1631-iki felterjesztéseiben előadott. És habár még, úgy látszik, ugyanezen évben³⁾ maga Ferdinánd király egy a városhoz intézett levelében igen kemény hangon dorgálja a város polgárságát a kisajátításnak makacs ellenzése miatt, s azt kegyelemvesztés terhe alatt utasítja parancsának mielébbi teljesítésére,⁴⁾ a kisajátítás ügyében folyt per 1637. május 2-áig illetőleg 9-éig elhuzódik, a mikor is Eszterházy Miklós gróf királyi helytartónak közbenjárására létre jön az egyezés az apácák és Pozsony városa között. Az egyezés pontjai a következők:

1) A szüzek kötelesek az u. n. Stecher-féle ház akkori tulajdonosával, bizonyos Mayer Jánossal a háznak ára iránt megegyezni, s azt neki vonakodás és minden hiány nélkül kifizetni.

2) Hogy e kisajátítás által a város kiváltságai és régi privilégiumai mit se szenvedjenek, a kisajátított ház a város tulajdonában marad s annak joghatósága alá tartozik; az apácák csak haszonbérlok abban, viselik a többi polgárokkal egyenlő arányban a házra eső adókat és terheket s évenként szent Mihály napkor minden vonakodás nélkül haszonbér fejében 30 forintot fizetnek.

3) A jövőben semmiféle jogczímen ne lehessen városi polgárt a móstanihoz hasonló esetben házából, birtokából kizavarni.

¹⁾ Városi lvt. L. 46. F. G. N. 16.

²⁾ Városi lvt. L. 46. F. G. N. 26.

³⁾ Ferdinánd királynak illetén hangu levelére Eszterházy Miklós nádornak alább említendő levelében történik hivatkozás, s az ott közlöttek szerint Ferdinánd királynak a városhoz intézett levele 1633. február 3-án kelt, s azt a tárnoki szék ez év május 30-án kézbesítette a városnak.

⁴⁾ U. i. L. 46. F. G. N. 32. Az oklevél egyszerű másolat a kelet kitétele nélkül.

4) Ha az apácák a szerződést bármi tekintetben megsértenék, a ház az ár megfizetése után azonnal a város tulajdonába megy át.¹⁾

Csak most vehették a szüzek az annyi kellemetlenségeket okozó házat tulajdonukba, s rendezhették el magukat abban kényelmesebben. Sorsukon azonban időközben másképen is lón segítve.

Még javában folyt ugyanis a Stecher-féle per, a mikor ez idők politikai és vallási közéletének ama nagytehetségű és nagytudományu, fáradhatatlan munkása s a magyar kath. klérus büszkesége, Pázmány Péter veszi kolostorunk szüzeit pártfogása alá. Klarisszánk sorsa a már dűledező régi épületben annyival megindítóbb volt reá nézve, mert Pozsonyban való gyakori tartózkodása alatt elégszer volt alkalma annak roskatag állapotáról meggyőződést szereznie, s a szüzek helyzetén segíteni már mint a magyar katolika egyház fejének is, de meg másrésről azért tartotta kötelességének, mert a szent Ferencz-rendnek kiváló pártfogója volt s e pártfogást a Ferencz-rendi Klára-szüzekről sem tagadhatta meg. 1633-ban a nagyszombati Ferencz-rendi atyáknak roskadozó kolostorát mintegy 30.000 forintnyi költséggel alapjától kezdve újra építteté²⁾ s úgy látszik a nagyszombati építkezésekkel egyidejűleg támadt benne szándék arra nézve, hogy a pozsonyi Klára-szüzek régi kolostorát egészen lebontatja és azt hasonló módon újra építteti. E szándék ellen azonban egy nagy akadály gördült. Mi történjék a szüzekkel az építkezés ideje alatt? Hol tartózkodjanak addig, míg kolostoruk fölépül? Mindenekelőtt tehát alkalmas lakásról kellett a bőkezű főpásztornak gondoskodnia, a hová a szent életű szüzeket ideiglenesen áttelepíthette. Volt is ilyen épület, még pedig a pozsonyi városi plébániának a kolostorral szomszédos épülete, csak hogy megnyerése, illetőleg átengedése az apácák számára, a várostól függött. A nagylelkű és nagytekintélyű bíboros tehát először is Biela vius Tamás és két más Ferencz-rendi atya közbenjárásával a városi tanácsot kereste meg 1613. szeptember 16-án aziránt, hogy a plébánia épületét, két évi időtartamra, tartózkodási helyül a klarisszáknak átengedje.³⁾ A város hajlandó volt, a bíboros kívánságának bizonyos föltételek mellett eleget tenni, s miután 1633. november 6-án Pázmány a város részéről támasztott föltételeket elfogadta az egyezségről a következő oklevelet állította ki:

„Nos Petrus Miseratione Divina Sanctae Romanae Ecclesiae tituli Sancti Hyeronimi Illyricorum Presbyter Cardinalis Pazmany, Metro-

¹⁾ U. i. L. 46. F. G. 35 és 36.

²⁾ Pázmány ez oldalu működésének méltatását lásd Fraknóinál „Pázmány Péter.“ (Magyar Tört. Életrajzok 1885–1886.) 193–194.

³⁾ Városi lvt. Protocollum actionale 1622–1633 p. 150.

politanae Ecclesiae Strigoniensis Archiepiscopus, locique ejusdem Comes perpetuus, Primas Regni Hungariae, Sanctae sedis Apostolicae Legatus natus, Summus Secretarius et cancellarius, ac Sacrae Caesareae Regiae-que Majestatis etc. Consiliarius Intimus etc. Damus pro memoria. Mivel az szent Clara szerint ualo Szűzek Posonyi Clastroma, tellyességgel romladozot és alkotmatlan, azt mi Isten tisztességére uyonnan akaruán épé-teny, mig az Clastromban nem lakhatnak az Szűzek, rendeltük az Posonyi Plebániát lakó helyül nekik. Az Posony, Nemes és Királyi szabad Varas tartuán attól, hogy ezzel az uáltozással üdönel ualami kára az Plebaniai-nak, uagy praejudiciumja az Varasnak ebből ne lenne, kévánta tölünk, hogy mind magunk, mind pedig az Posony Praepost, és Captalan, söt az Apaczak is ezekről az négy dolgokról assecuralljuk az Varast. Először: Hogy az Plebanusnak és Caplanynak, más tisztességes szállást, és házat rendelyünk addig, mig az Szűzek az Plebaniában laknak. Masodszor. Hogy á (sic.) mit épétnék az szűzek az Plebanian, az maradgyon az Plebanianak, mikor ki költöznek. Harmadszor. Hogy a mit az Szűzek az Plebania házban el rontanának magok alkalmatosságaiért, azt, mikor uisza mennek az Clastromban, elebbi állapotra fel epétsék. Negyedszer: Hogy ezzel az Szűzeknek az Plebaniara ualo költözéséuel, se az nemes Váras igassagának és Juspatronussagának, se az Parochusnak, uagy Parochianak semminemű praejudiciuma ne légyen. Es mihelt az Clastrom olly állapotra hozatik, hogy benne lakhassanak az Szűzek, minden halladék, és akadék nélkül az Clastromban költözuén, az Plebanus az eő házában költöznessék. Ezeket az Varastul kévánt conditiokat, mivel miis igazaknak és illendőknek itellyük; nem is uolt à mi intentumunk, hogy különben legyen ez az Plebaniában ualo költözése az Szűzeknek. In omnibus punctis et clausulis acceptalljuk Assecuraluán az Nemes Várust, hogy azokat mind magunk és Successoraink meg tarttyuk, mind egyebek-kei meg tartattjuk. Kinek bizonsagára attuk az Nemes Várasnak ezt az mi kezünk irásuál és pecsétéuel erőssített Levelünket. Actum Posonii, in Curia nostra Archiepiscopali sexta die Mensis Novembris Anno Domini Millesimo Sexcentesimo Trigesimo tertio.

Cardinális Pázmány.

(Irta Johannes Tóros.)¹⁾

A biboros reverszálisban biztosított föltételekre nézve a várost a klarisszák konventje s a pozsonyi káptalan ugyanekkor a magok részéről is biztosítják,²⁾ s a kolostornak átalakíttatása, illetőleg újra építtetése ezzel ténynyé vált.

¹⁾ Városi lvt. L. 23. N. 32. a. — Egy ív papirostra írott oklevél, Pázmánynak ismeretes pecsétjével: pajzs, abban három strucz-toll; a pajzs felett biboros-kalap. A pecsét körirata: „Petrus S. R. B. Card. Pazmany. Arch. Strig.“

²⁾ U. i. L. 23. N. 32. b. és c.

A régi kolostor lerombolásához s az új épületnek felállításához azonban aligha fogtak még az 1633. év folyamán; ez már csak a közellevő tél miatt sem volt lehetséges, s valószínű, hogy csak a következő 1634. évben kezdtek a munkához.

És a munka azután folyt serényen, még pedig, azt mondhatnók, a nagylelkű építtető jelenlétében, mivelhogy Pázmány 1634-től haláláig terjedő időben legnagyobbbrészt Pozsonyban és ennek környékén tartózkodik. De habár az építkezések megkezdésétől egészen 1636-ig 60 ezer forintnál többet áldoz a kolostorra,¹⁾ az építkezések befejezését nem élhette meg. 1637. márczius 19-én esti 10 és 11 óra között Pozsonyban, a primási palotában szelleme jobb hazába költözött, s ekkor az épület még csak félig volt készen, a falak meg voltak ugyan már, de a tető s a berendezés még hiányzott s halála végzetessé vált volna az épülőfélben levő kolostorra, ha nem akad klarisszainknak Pázmánynyal a bőkezűségben vetekedő utódában, Lóssy Imre primásban pártfogójuk, a ki nagy elődének megkezdett művét hasonló anyagi áldozatokkal befejezte, a miként erről az épület kapuja fölött lévő következő felirat tanúskodik: *„Petrus S. R. B. Cardinalis Pazmani. Archiep. Strigon. Hoc claustrum ruinosum diruit. A fundamentis ad summitatem deduxit, opereque imperfecto obiit, Anno MDCXXXVII die XIX. Martii. Emericus Lossy, Archiepiscopus Strigoniensis, feliciter finit, benedixit et Virgines sub regula S. Clarae Deo dicatas introduxit. Anno MDCXXXX.“*²⁾

E feliratból az is látható, hogy az épület csak 1640-ben készült el teljesen, s a szűzek, a kik, miként tudjuk, az építkezések alatt a városi plébániának szomszédos épületében tartózkodtak, csak most költözhettek át vissza a régi telken emelt új házukba. Fraknói, ki Pázmány Péter életrajzában a pozsonyi klarissza-kolostor építtetéséről is megemlékezik, úgy adja elő a dolgot, hogy annak felállítása a nőnevelés előmozdítása érdekében történt, s hogy Pázmány „e végett Olaszországból zárdaszűzeket szándékozott Pozsonyban megtelepíteni.“³⁾ 1628 elején érintkezésbe helyezte magát főnöknőjükkal, ki négy társnő — az egyik angol, a másik olasz, egy harmadik német származású volt — kíséretében márczius 14-én megjelent a számukra Pázmány által berendezett új zárdába.³⁾ Hogy valóban Klára-szűzeket ért-e Fraknói a Pozsonyban letelepíteni szándékoltt zárdaszűzek alatt, azt az adatból nem lehet eléggé világosan kivenni; úgylátszik azonban, hogy ezeket érti, mivelhogy mindjárt ezen szavai után beszél a megrongált kolostor-

¹⁾ Fraknói: Pázmány Péter. (Magy Tört. Életr. 1885—86) 194. l. jegyz.

²⁾ Megfoghatatlan, hogy eddig — tudtommal — még mindenki hibásan közölte a feliratot.

³⁾ Fraknói U. i. 194.

ról és annak ujjaépíttetéséről. Csakhogy az utóbbi esetben Fraknóinak ez adatát sehogy sem tudjuk összeegyeztetni mindazzal, a mit a pozsonyi klariszsza-szűzekre vonatkozólag mindeddig mondottunk. Mi szükség volt itt Olaszországból klariszsza-szűzeket letelepíteni, mikor ilyenek már századok óta itt vannak? Ki volt ez a most beköltözött idegen főnöknő? 1633-ban már találkoztunk idevaló apátnóvel Kondé Katalinnal; egy 1640. december 14-én a városhoz intézett folyamodásban szintén a nevezett Kondé Katalin szerepel, mint a kolostor feje¹⁾, — s ilyen minőségben találjuk őt 1641. máj. 4-én, 1642. szept. 20-án és 1643. aug. 12-én a város számára az említett napokon kiállított nyugtatványok tanúsága szerint.²⁾ Hol működött hát az idegen főnöknő? Bárhol másutt, csak a klariszszaáknak pozsonyi kolostorában nem. Azután meg, — noha készséggel elismerjük, hogy nagy Pázmányunk a nőnevelés ügyét szíven hordozta, s azon lendíteni is iparkodott: klariszszaáink kolostorában azonban, miként azelőtt, úgy ezután sem találunk nőiskolát; más, mint a kolostorbeli fogékony eszű szűzek, (miként már a szervezetnél láttuk) a kolostorban nem nyert oktatást. — A dolog aligha nem úgy áll, hogy Fraknóinak fentebbi adata valamely más pozsonyi nőkolostorra vonatkozik.

Nem idegenek tehát, hanem a kolostornak már régi lakói helyezkedtek el 1640-ben a teljesen új, és az akkori kolostori igényeket tekintetbe véve, kényelmes és jó berendezésű épületbe. S ki ma megtekinti a gymnasiumnak épületét közelebről, belülről, annak fogalma lehet arról, milyen lehetett az eredeti állapotában. Változás az eredeti épületben csak annyiban történt, hogy azt a Klára-rend feloszlatása után, (miről alább leszen szó,) az iskola céljai szempontjából átalakították, egyebekre nézve a gymnasium épülete ma is a régi Pázmányféle épület. Vastag, erős, két emeletnek szolgáló falak, tágas, magas folyosók, éppen ilyen szobák, gazdasági helyiségek, jó pincze s a kolostor egy része alatt sírbolt: még ma is megvannak, a modern idők és követelések céljai szerint átalakítva. Megvan a kolostornak a házi kertje is, a gymnasiumnak négyszögű udvara, mely azonban leginkább kivetkezett eredeti jellegéből; — az egykori hús árnyat nyújtó terebélyes fáknak ma már csak jelentéktelen, mintegy az elmúlt idők emlékezetén elmerengő néhány szál utódával találkozunk abban. A falak külsején is meglátszik az idők és az emberek kezének hatása; azok a különféle falfestmények, a melyek a kolostornak belsejét díszítették ma már nincsenek; csak némi nyomuk látszik meg már itt-ott a hulladozó újabb vakolat, vagy meszelés alól.

¹⁾ Városi levéltár. Protocollum actionale 1634—1640. p. 443.

²⁾ U. i. L. 46. F. M.) N. 4.

De térjünk még vissza a múltba; hiszen az 1640. év klarisszáiunkra nézve nem a szomorú feloszlás, hanem az újabb, kellemesebb élet örvendetes kezdete. Annnyival kellemesebb ezentúl ez az élet, mert éppen ez időben kezd szünédezní az a nagy ellentét, a mely a katolikus és a protestáns világot csaknem másfél századon át oly élesen választotta el egymástól; a harminczéves háboru meggyőzte Európa minden felekezeti lakóit arról, hogy egymást le nem győzhetik, s hogy ezentúl egymás mellett és egymással mint egyenlő jogú feleknek kell mégélniök. S csakugyan a kedélyek ezentúl sokkal higgadtabbak; azzal a csökönyös renitenciával, melyet a Stecher-féle ház ügye tárgyalásánál mindkét részről tapasztaltunk, ezentúl sehohsem találkozzunk; ellenkezöleg a város és az apácák között a bizalom teljesen helyreállott.

E kölcsönös bizalomnak jeleivel mindjárt 1640-ben találkozunk.

Ez évben ugyanis, mivel a kolostorépület szomszédtságában lévő Stecher-féle telken épülő ház még nem volt készen, a konvent nevében Kondé Katalin apátnő decz. 14-én arra kéri a várost, hogy a kisajátítási egyezkedés értelmében kikötött 30 forintnyi évi bért nagylelküleg engedje el; mivel hogy az építkezés sokba kerül, s a még nem kész háznak úgy sem veszik még hasznát a szüzek. A város tanácsa az ügyet ez évi december 17-iki ülésében tárgyalván, azt határozta, hogy tekintettel az építkezésekre, a szüzeknek a bért két egymásután következő évre elengedi;¹⁾ s még azt sem teszi meg, hogy a házbért lehúzná az apácákknak a „száraz vám“ után járó jövedelméből, melyet azok az 1515-iki tűzvész óta húztak, hanem az ezután évenként járó 20 magyar forintot „régí szokás szerent“ 1641-ben (máj. 4.), 1642-ben (szept. 20.), 1643-ban (aug. 12-én), és ezután is rendesen kifizeti.²⁾

Úgy látszik azonban, hogy az építkezések a szüzek pénzfórrásait nagyon kimerítették, s rövid idő alatt nem is voltak képesek ügyeiket ez oldalulag rendbe hozni; mert 1687. januárius 13-án már 444 forintra rúg az összeg, melylyel, részint a Stecher-féle ház, részint pedig az apácza-pályán lévő majorság után a városnak tartoznak,³⁾ s pénzügyeik a várossal szemben annyira összebonyolódnak, hogy ugyanez év december 15-én a régi szerződések megújítására van szükség, a mi e napon aztán meg is történik.⁴⁾ A szerződések megújítása azonban csak annyiban rendezí pénzügyeiket, hogy ezek alapján azután tartozásaik

¹⁾ Városi levéltár. Prot. act. 1634—1640. p. 443.

²⁾ U. i. L. 46. F. G.) N. 4. — A nyugtatványok szerint 1641 és 1642-ben a városnak „feő Camorassa“ Welligrand Pál; 1643-ban már Elias Márton városi pénztárostól veszik fel pénzüket.

³⁾ U. i. Prot. act. 1683—1687. p. 608.

⁴⁾ U. i. p. 772.

is biztosan megállapíthatók, s a város 1689. jun. 8-án csakugyan következő kimutatást ad a klariszzsák pénzügyi viszonyairól:

Az apácák összes tartozása a Stecher-féle ház, a majorság, és adóság megváltás után 1654, 1657 illetőleg 1659-től kezdve egész 1689-ig, kitesz 420 forintot; ezzel szemben áll a szűzek követelése: a száraz-vámnak 32 évi jövedelme, összesen 640 forint, s ilyen formán a város tartozik még nekik 220 forinttal. Ebből azonban levonva a városnak járó 29 frt 50 denárnyi adót, marad még az apácáknak követelésük 190 forint 50 denár. Az ugyanekkor történt egyezség szerint ez összeg a Stecher-ház és a majorság után járó évi bér törlesztésére fog fordíttatni.)

Miként látjuk, klariszzsáink anyagilag is újra gyarapodni kezdenek; s a XVII. század végével az anyagi felvirágzáson kívül még tekintélyük is nagyobb lesz, a mennyiben a pozsonyi Klára-kolostort az összes magyarországi Klára-rendű konventek fejének tekintik. Úgy látszik, hogy e tekintetben a legtöbb érdeme Kollonich Lipót, esztergami érsek-primásnak van, kinek egyik rokona, Kollonich Éva Mária ez időben a kolostornak apátnője, a ki egyik oklevelében így czimezi magát: „*Nos Eva Maria Kollonich, Posoniensis, Veteris Budae, Insulae leporum et Vásárhelyiensis Conventuum venerabilium Ordinis Sanctae Clarae Abbatissa.*“ Ezen mindenestre kitünő származásu és nagy befolyásu apátnőnek idejéből azonban mindössze annyit tudunk, hogy 1690. jan. 9-én a magyarországi Klára-konventek teljeshatalmu megbizott ügyvédjeiül kinevezi a következő egyéneket: Simoncsics Horváth Jánost, Rezler Farkas Andrást, Gecztesy Istvánt, Kőszeghy Istvánt és Fiáth Jánost;²⁾ és hogy 1692. július 8-án átvette a várostól a „száraz-vám“ után járó évi 20 frtnyi díjat.³⁾

Utóda az apátnői méltóságban szintén egy igen előkelő magyar családnak női sarja: Balassa Éva Mária lett, a kinek nevével először 1702. május 6-án, egy, a városhoz a száraz-vám ügyében benyújtott folyamodásában találkozunk,⁴⁾ s ugyan ő alakította át a kolostor templomának ezen időben földrengés következtében megrongált régi tornyát, úgy, a miként az még ma is fenáll, a miről a tornyon látható következő felirat tanuskodik: „*Venerabilis Abbatissa Eva Barbara Balassa restauravit Anno MDCCII.*“

Ez időben már annyira megvagyonosodtak a szűzek, hogy a már akkor is pénzügyi bajokkal küzködő városon is segíthettek, még pedig oly

1) Városi lvt. Prot. act. 1688—1593. p. 242.

2) U. i. L. 28. Nr. 79.

3) U. i. L. 46. F. M. N. 4.

4) U. i. 46. M. 4.

formán, hogy 1705-ben annak 8000 frtnyi összeget adtak kölcsön oly feltételek mellett, hogy a város ez év márczius 1-től számítva az apácáknak a tőke után évenként 6%-os kamatot fizet;¹⁾ s mivel a pénz a városnál biztos helyen volt, s eléggé is jövedelmezett, az apácák ott is hagyták azt éveken keresztül, sőt 1742. jan. 19-én a kolostor apátnője Révay Konstancia maga kéri a várost, hogy a pénzt ezután is csak tartsa magánál.²⁾ Minthogy azonban idővel a város terhei nagyon megszorodtak s a 6% nagyon soknak látszott, 1643-ban a város a kamatot önkényüleg 5%-ra akarta leszállítani. A kamatlábnak illetően leszállítása azonban a konventet érzékenyen károsította volna, s mert a kölcsön-szerződés megmástitása azonkívül a szűzek tudta nélkül történt: az apátnő, Révay Konstancia a városhoz intézett levelében a legerélyesebb tiltakozik az eljárás ellen, s később a tőkét a városnak inkább felmondani, semmint a kamatláb leszállításába egyezni.³⁾ A dolog illetően formán egy időre elintéztetett; a királyi udvari kamara azonban értesülvén Pozsony városának zilált pénzügyi viszonyairól, felszólítja azt, hogy a hol, és a miként csak lehetséges, takarékoskodjék, s a hol nagy kamatokat fizet, a kamatlábat szállítsa le. A város engedvén a főlshóllításnak, egyezkedésbe is bocsátkozik a klariszszákkal, s 1749. augusztus 10-én létre is jön a kettő között az egyezés oly föltétel alatt, hogy a 8000 frtnyi tartozásból 5000-et visszafizet a város; a megmaradt 3000 frt után pedig 1720. év Jakab napjától számítandó évi 5%-ot fog fizetni.⁴⁾ Az újabb kötelezvény megkötését azonban Balassa Éva Borbála apátnő már nem élte meg; mert egy 1748. április 2-án kiállított⁵⁾ nyugtatványon már Haller Klára apátnő nevével találkozunk.

Ugyanez időben, a XVIII. század kezdetén a kolostor épületében is történtek némi változások. 1708. július 10-én városi bizottság tart szemlét a kolostorban az ottani kút ügyében; s tekintettel a szűzek fürdőszobájának és a mosókonyha igényeire, ott szivattyús kutat (Schöpfbrunnen zu säubern) fúrat.⁶⁾ Ugyanekkor megvizsgálta a bizottság a templom-harangokat is, s azokon, a mennyiben a harangokon lévő srófok már nagyon meglazultak, szintén javításokat rendelt el. 1712. június 18-án újabb bizottság jár a kolostorban, még pedig abból az alkalomból, hogy a kolostor káposztás-pinczéjébe a kolostorban lévő és az azonkívül folyó

1) Vásosi levél. 46. L. G. Nr. 33.

2) U. i. L. 46. F. G. N. 29.

3) U. i. L. 46. F. G. N. 30. és 33.

4) U. i. 46. G. 34.

5) U. i. 46. M. 4.

6) U. i. Protocollum aestimationum, oculatarum et executionum 1703--1724. p. 154.

csatornákból a víz behatolt és „weilen die Kloster Frauen den Schuel Abtritt *salva venia* an ihrer Mauer nicht leiden wollen.“ A szüzek baján akként segítettek, hogy ismételt helyi szemle után (1712. nov. 16. és 24.) a régi csatornát, mely az iskoláktól (a már említett szomszédos magyar és német iskolákról van itt szó) le a kolostor felé vezetett, betemették, és ujat ásattak, mely a város falai felé vezetett.¹⁾

Említettük már egy ízben, (ott hol Margit szűz, IV. Béla leánya teteinek sorsáról volt szó) hogy a klariszszaak egy része bizonyos időben Pozsonyból Budára átköltözött; s ez átköltözés, úgy látszik a XVIII. sz. kezdetén 1714-ben történt. Közelebbi adataink ez átköltözésre vonatkozólag nincsenek, mindössze Budának egy régi leírásában²⁾ találunk erre nézve némi vonatkozást, s e mellett látszik bizonyítani a városi levéltárnak egyik 1715. aug. 17-én kelt oklevele, a melyet a budai Klára-apácák bizonyos Kálnoky-féle háznak ügyében a városhoz írnak.³⁾ Kik s hányan lehettek az átköltözők, azt ez idő szerint még nem mondhatjuk meg; talán a további kutatás erre nézve is eredményhez fog vezetni.

Az átköltözés azonban semmi nevezetesebb változtatást nem idézett elő az itt maradt szüzek életében. Életük ezentúl csöndes nyugalmas egyformaságban telt, s csak ritkán zavarták meg azt kisebb, jelentéktlenebb balesetek. Ilyen kisebb balesett érte őket 1734. év június havában. Egy Tinschitz György nevű, vasmegyei, sárvári illetőségű Pozsonyban tartózkodó gombkötő-segéd ugyanis, a mondott hónap egyik napján a kolostor templomának sekrestyéjében, a templomszolgának segédkeztén, ez alkalommal a sekrestyében lévő hat darab ezüst gyartyartatóról több érdekes díszítést letört, s azokat egy itteni Sedelmer Ferencz nevű aranyművesnél el akarta adni, s midőn az aranyműves a vételre nem volt rábirható, azokból gombokat akart csináltatni. A tolvajlás azonban csakhamar kitudódott, a tolvaj gombkötő a városi bíróság elé került, mely őt, miután tagadása ellenében az aranyműves és a klariszsza-templom sekrestyéje, Peist György, összhangzólag ellene vallottak, június 28-án fogság- és bot-büntetésre el is ítélte, majd jun 30-án a szüzek kérelmére „weil er bislang schon hart mit Schläg und Arrest gezüchtiget worden“, a büntetés hátra lévő részét elengedte.⁴⁾

Újabb, de szintén kisebb természetű kellemetlenség érte a kolostort 1767. januárius 29-én, a mely napon a kolostor kéményében tűz ütött

1) Városi lvt. Prot. aest. occ. et execut. 1703—1724. p. 196.

2) Ofen, oder kurze Beschreibung, wie diese k. ung. Freie Hauptstadt zu jetzigen Zeiten besteht. 8° Ofen 1733. p. 14.

3) Városi lvt. L. 19. N. 7. b.

4) U. i. Prot. act. 1734—1736. p. 70.

ki. A városi hatóság mindjárt másnap bizottságot küld ki, mely megtudja, miként támadt a tűz. A bizottság felszólítására az apácák előadják, hogy a tűz a konyha kéményében támadt; olyasmi azonban a konyhában nem történt, a miből a tűz keletkezését kimagyarázni lehetne. A kémény fönt kezdett égni, mi bizonyára nem történik, ha az fölül nincs fődve. A bizottság ennél fogva meghagyja nekik, hogy a kéményt átalakíttassák.¹⁾

1781. szeptember 19-én a város közli a szüzekkel a királyi helytartó tanácsnak szept. 10-én kelt rendeletét, a mely szerint a templom sirboltját mielőbb osszszak be külön fülkékre.²⁾

A helytartó tanácsnak e rendeletét azonban szüzeink már nem hajtották végre. Kolostori életüknek napjai meg voltak számlálva; az újkornak felvilágosodott szelleme, mely hadat izent mindannak, a mi középkori s a mely a XVIII. század folyamán már annyi áldozatot szedett a római egyháznak vallásos intézményei közül: klariszszaínkat sem tűrhette tovább az ő teljesen középkori szellemű, csupán a vallásgyakorlásának szentelt életükben. A XVIII. század felvilágosodása, mely már Mária Terézia királyunk uralkodása alatt érvényesítette hatásait hazánkban, a nagy nő- király zseniális és emberszerető utódában, II. Józsefben leghatározottabb előharczosára talált. Ő nem elégedett meg, miként Mária Terézia, azzal, hogy az egyházat minden külföldi befolyás, különösen Róma uralma alól kivonja és az államhatalomnak alávesse, hanem ő azt egyszersmind a népek műveltségének iskolájává is tenni szándékozott. És e czélját nem hitte másképp megvalósíthatónak, mint ha az egyház kebelében eltörli és megsemmisíti mind amaz intézeteket, a melyek szerinte, a felvilágosodásnak útját állják; — s a felvilágosodás emez akadályaiul a fennálló férfi- és nő szerzetesrendeknek legnagyobb részét, s ezek között a Klára-rendet is tekintette. 1782. januárius havában kiadta a kamalduliak, karthausiak, tertiarusok, a klariszszaak, kapuczinák, angusztinák s a ferences apácák, később azután a benzék, premontreiek, cziszterciek, karmeliták, paulinusok rendjét feloszlató parancsát.³⁾ Lesujtva vették hírét szüzeink a hatalmas akaratú császár intézkedésének s szorongó szívvel néztek a jövő elé, bár hivatalosan még nem értesültek akaratáról. Erre sem kellett azonban sokáig vára-

¹⁾ Városi lvt. Prot. act. a. 1767. p. 49.

²⁾ U. i. Prot. act. a. 1781. p. 288. — A sirboltra nézve e helyen megjegyezzük, hogy volt a kolostornak összesen három kriptája; egy a templom alatt, mely két részre volt osztva, és kettő a kolostor-épület alatt. Most a templom alatti el van zárva; az épület alattiból pincze lett. L. Conscriptioes Cryptarum in ecclesiis L. R. Civitatis Poseniensis existentium temporibus Josephinis confectae. Városi levéltár. Scrinium VIII. Lad. 16.

³⁾ Horváth Mihály: Magyarország történelme. Budapest 1873. VII. k. 494. l.

kozniok; 1782. március 2-án császári-királyi biztosok jelentek meg a kolostorban, és hivatalosan kihirdették nekik a megmásíthatatlan parancsot, mely rendjüket egyszer s mindenkorra eltörli az emberi intézmények közül. Azt azonban megengedték nekik, hogy, míg további sorsukról gondoskodhatnak, a kolostorban maradhatnak, s a kiköltözöködés határidejéül ez évi augusztus 10-ét tűzték ki. S e nap, melyet épületünk lakói és az itteni Klára-rend halála napjának is nevezhetnénk, aztán el is érkezett, s a szüzek szivrendítő jelenetek között, sirva mondtak búcsút annak a helynek, a mely elődeiknek és nekik csaknem hatszáz esztendőn át szolgált hajlékkal. A Klariszszaak elszéledtek; részint a Pozsonyban lévő Erzsébet-apáczakolostorba és az Orsolyákhoz költöztek át, részint egyes kegyeletes magánosok házáinál vonultak meg, s voltak olyanok is, kik elköltöztek Pozsonyból s a vidéken elvonultan folytatták szent életüket, bár a rend ruháját le kellett tenniök¹⁾

Az egyes szüzek sorsáról ezentúl keveset tudunk. Néhányan, a kik itteni, más női kolostorba vonultak, későbbben felvették ezeknek rendszabályait s letették amott a fogadalmat. Így 1783. április 27-én az Erzsébet-apáczák templomában hét volt klariszsza tette le a fogadalmat Kunits Zsigmond apát és pozsonyi plébános kezébe, s ezek között egy főrangú hölgy: Schallenberg Gabriella grófkisasszony is.²⁾ Május 11-én ismét volt felavatás az Erzsébet-apáczáknál; ez alkalommal három ex-klariszszt avattak fel, a kik közül az egyik már oly öreg és gyenge volt, hogy a szertartásnál nem is jelenhetett meg, s azt czellájában maga az érsek-primás végezte el.³⁾ Ugyanaz évben szeptember hóban megint három ex-klariszszt avatnak fel az erzsébetek közé.⁴⁾

Ez volt a szüzek sorsa; lassankint kihaltak, de még sokáig élénk emlékezetében voltak a pozsonyi polgárságnak, mely bennük a „magyar apáczák“-at elvesztette.

Kolostorukat s összes ingó és ingatlan vagyonukat a fiskus a tanulmányi alap javára lefoglalta. S ez a vagyon szép értékű volt. Az 1782. május 3-án eszközölt becslés szerint pusztán pozsonyi birtokaik következő értéket képviseltek:

Az „Apácza-pályá“-n lévő majorságok értéke	3124 fr. 66 ² / ₃ kr.
Egyik szőlőjük ért	750 „ — „
Gyümölcsös kert	120 „ — „
Egy legelő „in oberen Krammer“	60 „ — „

¹⁾ Pressburger Zeitung 1782. évf. márczius 13 és aug. 10. száma.

²⁾ Pr. Z. 1783. május 3. száma.

³⁾ Pr. Z. 1783. június 4. sz.

⁴⁾ Pr. Z. 1783. okt. 15. sz.

Egy másik „in Wurtzenbach“ 70 frt — kr.

Egy rét „in Holtzleitner-Winkel“ 120 „ — „¹⁾

Ez ingatlan birtokok értékét legalább is megközelítette az ingóságok értéke; borok, házi felszerelések, butorok, templomi ékszerek, ruhák, arany- és ezürtlánczok, drága gyöngyök, hímzések, melyeket az apáczáknak a kolostorból való kivonulása után még 1782. augusztus havában, — a kolostor épületét és az egykori Stecher-féle házat kivéve, — az ingatlan-ságokkal együtt elárvereztek²⁾: tanuskodnak arról, hogy a szüzek a rendelkezésükre állott vagyonból és a hivek jámbor adományaiból jelentékeny vagyonra tettek szert.

Mi történéjk magával a kolostorral, az iránt mindjárt a rendet felozlató parancsnak kézbesítése után megkezdődnek a tárgyalások; II. József ugyanis már április 4-én felszólítja a helytartótanácsot, hogy a kolostornak mi czélra való fordíttatása iránt tegyen felterjesztést. Zichy Ferencz gróf tehát a királyi meghagyáshoz képest, július 2-án felszólítja a várost, tegyen jelentést az iránt, hogy a kolostor „in quem usum aut publicam necessitudinem utiliter convertendum?“³⁾ Julius 25-én pedig arra nézve kér a helytartótanács felvilágosítást, szükséges-e, hogy a klariszszák templomában továbbra is isteni tisztelet tartassék.⁴⁾ A város erre vonatkozólag augusztus hóban azt a felvilágosítást adja, hogy ez épenséggel sem szükséges; de, tekintettel az itteni tót lakosságnak nagy számára, a kik csak egy Ferencz-rendi atyától hallgatják az Isten igéjét, kívánatos volna, hogy a felozlatott Klára-rend birtokai jövedelméből a virágvölgyi (Blumenthal-i) lakosság számára egy tót nyelvű káplány tartassék, s ez esetben „*quaevis . . . alia divina servitia in . . . ecclesia ordinis S. Clarae per totum cessare possent.*“⁵⁾ A kolostor tehát egyelőre üresen maradt, mert miczélra fordítása iránt egyelőre nem voltak tisztában; de mert a különben teljesen jókarban lévő épület nem maradhatott ilyen állapotban, II. József 1784. a Nagy-Szombatból Pozsonyba áttett akadémiának ideiglenes helyiségéül szemelte ki, a miként ez Balassa Ferencz grófnak, az akkori tankerületi főgazgató-nak, Benkő Miklóshoz, az akadémia igazgatójához intézett leveléből ki-tünik.⁶⁾ Az akadémia a mondott évben csakugyan át is költözött; az első tanácsülést május 14-én tartották meg, 15-én pedig ünnepélyesen

1) Városi lvt. Prot. act. a. 1782. p. 151, és Prot. oculat. a. 1782. p. 177.

2) Pressburger Zeitung 1782. aug. 20., és 1786. okt. 4. sz.

3) Vár. lvt. Prot. act. a. 1782. p. 205.

4) U. i. p. 220.

5) U. i.

6) Dr. Ortway Tivadar : Száz év egy hazai főiskola életéből. Budapest 1884. 8. l. 2. jegyz.

meg is kezdték az akadémiának pozsonyi életét a klariszszaak kolostorában.¹⁾

Az épület azonban legkevésbé felelhetett meg az iskola céljainak; az idő, a mely alatt a szükséges átalakításoknak abban meg kellett történniök, aránylag oly rövid vala, hogy nagyobb szerű berendezésről szó sem lehetett; ilyent már csak azért sem eszközöltek, mivel az akadémia állandó helyiségül a szintén feloszlott trinitáriusok kolostorának (mely a mai vármegyeház helyén állott) kellett berendeztetnie. II. Józsefnek azonban a trinitáriusok kolostorára vonatkozólag időközben más terve támadt; katonai kórházzá átalakította, s 1785. augusztusában azt, mint ilyent be is rendeztette.²⁾ Az akadémia ennél fogva a klariszszaak kolostorban rekedt, s most komolyan kellett hozzá látni az épületnek czélszerű és az iskolák czéljainak megfelelő átalakításához. És noha az akadémia a kolostorban volt, az átalakítási munkálatok még 1785-ben és 1786-ban serényen folynak s tulajdonképen csak ez utóbbi évben készült el az épület, mint iskola, teljesen. Azonban még a teljes bevezetés előtt, az 1785/86-iki tanévben más tekintetben is megváltozik az épületnek jellege; a gymnasium ugyanis szintén ide átköltözött, a miről, egykoru jegyzőkönyvek alapján, következőképen emlékeznek meg a gymnasiumnak régebbi évkönyvei: „Im Schuljahre 1785/86 wurde auch das Archi-Gymnasium, welches früher neben der jetzigen Salvator-Kirche im Gebäude Nr. 15, wo gegenwärtig die städtische Realschule untergebracht ist, seinen Sitz hatte, mit der Akademie in dem zweckmässig renovirten Kloster der Clarisserinnen vereint.“³⁾ Csak a gymnasiumnak ide áthelyezésével és az épületben eszközölt átalakításoknak befejezésével lehetett az egykori kolostornak sorsát a jövőre nézve eldöntöttnek tekinteni; voltaképeni rendeltetésének II. József nem 1784-ben, hanem csak 1786-ban adta át, a miként erről az épület kapuja fölé ez év december havában elhelyezett márvány-tábla következő felirata tanuskodik:

Providentia
Josephi II. Aug.
Literis Bonisque Artibus
MDCCLXXXVI.⁴⁾

¹⁾ U. i. 16.

²⁾ Pressb. Zeit. 1785. aug. 6. sz.

³⁾ Geschichte des k. k. Staatsgymnasiums zu Pressburg. Az intézet 1851/52-iki értesítőjében.

⁴⁾ Hogy a táblát, az épület homlokzatába csakugyan 1786. december havában helyezték, és nem később, miként Oi ray lehetségesnek tartja, arról meggyőz benünket az ugyanazon évi „Pressburger Zeitung“-nak decz. 20-iki száma, a melynek legelején a következő

1786 — és ma 1886-ot írunk! Századik évét érte meg gymnasiumunk e tanévvel az egykori klariszszaak kolostorában. Milyen sajtóságos találkozás az eseményeknek! Egy hatszáz év óta fenálló női szerzetes rendnek az egyháznak nagy fia, Pázmány Péter által teljesen újjá épített kolostorába helyezi II. József az ugyancsak Pázmány Péter által a kolostor építésével egyidejűleg alapított gymnasiumot, s e gymnasium itteni tartózkodásának századik évfordulóját üli! Valóban érdekes összetalálkozás. Az egyház buzgó pásztorának és a tudományok barátjának, Pázmány Péternek művei, alkotásai: a kolostorépület és a gymnasium 1786-ban összeolvadnak, hogy egy czélnek: a tanügynök szolgálatában közre működjenek a magyar kultúra terjesztésén, melynek az a hatalmas szellem, II. József, épenséggel sem barátja. II. József legbecsületesebb szándéku törekvései meghiusulnak s ő csalódás által megtört lélekkel hal meg; Pázmány gymnasiuma pedig az ugyancsak ő általa emelt épületben tovább él, s most már itt, száz éves multjára tekint vissza. És milyen mult ez! A magyar nemzet legküzdelmesebb életének, megújodása-, megpolgárosodása- és mondhatjuk megmagyarosodásának százada, és e század nemzedékének igen jelentékeny része a volt klariszszaak régi, most is fenálló kolostorában szerezte ismereteit. Szép mult ez, egy újabb, szép és erős jövőnek záloga rejlik benne. De a ki e szép multa visszatekint, az nem felejtkezhetik meg soha az események színhelyéről: a volt klariszszaak kolostoráról sem, arról az épületről, mely nemcsak mint a műzsák temploma, hanem mint egy istenes vallási intézmény, a Klára-rend székhelye is, századokra menő multtal dicsekedhetik. Ezt a multat ismerni nem csak illő, hanem kötelesség is; kötelesség e multat föleleveníteni főleg most, midőn a gymnasium a kolostorba való költözésének századik évfordulóját üli. Tudja meg az ifjuság, hogy a falak, melyek között naponkint megfordul, s élete java részét tölti, milyen életnek voltak szemtanui. Ismerje azokat, kik ép oly lelkesedéssel jöttek egykoron a hit és a vallás forrásaihoz ide a kolostorba, miként jön ma az ifjuság az épületbe, mint iskolába, a tudományok forrásaihoz. A klariszszaaknak szellemi örököse és utóda, ifjuságunk, ismerván a gymnasiumi épület multját, olvassza össze azt a jelennel; a multból, a Klára-szüzektől tanulja meg a vallást és erkölcsöt, a jelen buzdítsa a tudományra és ismeretekre. És ismervén a multat, legyen

rövid tudósítást olvassuk: „Ueber dem Haupteingange in dem ehemaligen Klarissinen-Kloster errichteten königl. Akademie ist eine Inschrift mit goldenen Buchstaben in rothem Marmor angebracht worden, welche lautet: . . .“, s közli a fölíratot. Semmi esetre tehát nem „anachronisticus“ évszám az 1786-iki, miként Ortvay állítja, hanem olyan, mely azt jelenti, hogy az épület mikor adatott át tulajdonképeni rendeltetésének, a mi tényleg és véglegesen csak 1786-ban történt meg.

ifjúságunk a klariszszáknak, a „magyar apáczáknak“, a magyarságban is örököse s ezt a magyarságot ne csak szóval mutassa ki, hanem becsületes munka és a haza nagy feladatainak megoldásához való komoly készülés legyen magyarságának biztos záloga.

Dr. Schönvitzky Bertalan.

II.

TANÁRKAR.

a)

Andrássy Jenő, rendes tanár; az ifjúsági könyvtár öre; tanít 11 év óta.

Andrejczó Tivadar, kir. főigazgatósági tollnok, okleveles tanárjelölt, helyettes tornatanító, a tornaszerek öre; tanít 6 év óta.

Bószner János, esztergom-főegyházmegyei áldozó pap, rendes hittanár, magyar hitszónok, a gymnasiumi templom öre; tanít 24 év óta.

Cserny Károly, rendes tanár; tanít 26 év óta.

Dohnányi Frigyes, rendes tanár; a fizikai szertár és a hangjegy- s hangszer gyűjtemény öre; tanít 18 év óta.

Foglár József, kapuczinusrendi atya és házfő, német hitszónok.

Helmár Ágost, rendes tanár; az éremgyűjtemény és a Zsófiaalap könyvtárának öre; tanít 17 év óta.

Krajnyák Ede, rendes tanár; tanít 14 év óta.

Kutrucz Rezső, rendes tanár: a „régikönyvtár“ és tanári könyvtár öre; tanít 5 év óta.

Pirchála Imre, helyettes igazgató; tanít 16 év óta.

Polikeit Károly, rendes tanár; tanít 14 év óta.

Rózsay Emil, rendes tanár; a természetrajzi és földrajzi gyűjtemény öre; a tanker. kir. főigazgató hivatalos távollétében annak helyettese; tanít 25 év óta.

Dr. Schönvitzky Bertalan, okleveles helyettes tanár; tanít 2 év óta.

Sebők Henrik, okleveles helyettes tanár; tanít 1 év óta.

Sváby Pál, igazgatói címmel és ranggal beosztott rendes tanár; tanít 29 év óta.

Dr. Tóth Sándor, rendes tanár; tanácskozmányi jegyző; tanít 10 év óta.
 Zierer Géza, rendes rajztanár; a rajzeszköz-gyűjtemény őre; tanít
 18 év óta.

b)

Nem-katholikus hitoktatók.

Trszttyénszky Ferencz, evang. lelkész és hittanár.
 Dr. Dávid Gyula, a pozsonyi izraelita hitközség lelkésze.
 Grünfeld Vilmos, orthodox izraelita hittanító.

c)

Rendkívüli tantárgyak tanárai.

Christe Károly, főreáliskolai tanár, tanított *francia nyelvet* heti 3 órában.
 Dohnányi Frigyes, főgymn. r. tanár, tanított *éneket* heti 3 órában, *zenét*
 heti 3 órában és *gyorsírást* heti 2 órában.
 Zierer Géza, főgymn. r. tanár, tanított *szabadkézi rajzot* az V—VIII.
 tanulók számára heti 2 órában.

d)

Szolga-személyzet.

Huszkó Ignác, rendes iskolai szolga.
 Wagner Henrik, házmester és segédszolga.

